

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Puro

Mavi
dumandaki
lezzet

Deniz
Gürsoy

Deniz Gürsoy

1949 yılında İstanbul'da doğdu. 1968'de Robert Academy'yi, 1972'de Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nü bitirdi. Çeşitli şirketlerde üst düzey yöneticilik ve Genel Müdürlük görevlerinde bulundu.

1987'de STFA grubunda, Hizmet ve İşletmecilik AŞ'de Genel Müdürlük görevine getirildi. 1992'den, emekliye ayrıldığı 2007 yılına kadar Sofra Yemek ve Üretim ve Hizmet AŞ'de Genel Müdür olarak çalıştı.

Deniz Gürsoy, Oğlak/Yemek dizisindeki yeme içme kültürüne ait çoksatan kitapları (*Çilingir Sofrasında Rakı*, *Çilingir Sofrasında Rakı Mezeleri*, *İnceliklerin Kadehindeki Şarap*, *Zengin Sofraların Lüks Tatları*, *Harcıâlem İçki Bira*, *Demlikten Süzülen Kültür Çayı*, *Yöresel Mutfığımız*, *Denizin Çıtırı Hamsi*, *Aşkın İlacı Çikolata*, *Sohbetin Bahanesi Kahve*, *Tarihin Süzgecinde Mutfak Kültürümüz*, *Turkish Cuisine in Historical Perspective*, *Deniz Tutkunlarına Tekne Sofraları*, *Ramazân Geldi*, *Hoş Geldi Baklava Tepsisi Boş Gel(me)di*, *Midenin Cilasısı Çorba*, *Zevk Veren Yemekler*, *Tok Karnına Dokuz Topak Köfte*) ile *Tespîh*, *Parmak Uçlarındaki Huzur ve Bir Nefes Keyif*, *Nargile* adlı kitaplarının yanı sıra yemek sanayiine yönelik *Yemek ve Yemekçiliğin Evrimi* ve *Toplu Yemek Üretimi* gibi kitaplarıyla da tanınıyor.

Deniz Gürsoy'un OĞLAK'taki diğer kitapları

Tarihin Süzgecinde Mutfak Kültürümüz
Turkish Cuisine in Historical Perspective
Çilingir Sofrasında Rakı
Çilingir Sofrasında Rakı Mezeleri
İnceliklerin Kadehindeki Şarap
Harcıâlem İçki Bira
Zengin Sofraların Lüks Tatları
Demlikten Süzülen Kültür: Çay
Yöresel Mutfağımız
Denizin Çıtırı Hamsi
Aşkın İlacı Çikolata
Sohbetin Bahanesi Kahve
Deniz Tutkunlarına Tekne Sofraları
Ramazan Geldi, Hoş Geldi
Baklava Tepsisi Boş Gel(me)di
Midenin Cilasası Çorba
Zevk Veren Yemekler
Tok Karnına Dokuz Topak Köfte
Tespîh, Parmak Uçlarındaki Huzur
Nargile, Bir Nefes Keyif

Puro

Mavi

dumandaki

lezzet

Deniz

Gürsoy

OĞLAK / PURO

Puro, Mavi Dumandaki Lezzet / Deniz Gürsoy

© Deniz Gürsoy, 2009

© Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., 2009

Bu yapıtın bütün hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılarının dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kurumsal kimlik danışmanı: Serdar Benli

Kitap tasarımı: M. Deniz Çorbacıoğlu

Kapak fotoğrafı: Joseph Hunwick, Ymoda, Barselona

Dizgi düzeni: Goudy, 11 / 15 pt.

Ofset hazırlık: Oğlak Yayınları

Baskı: Oğlak Baskı Hizmetleri

Tel: (0-212) 612 73 05

Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.

Genel yayın yönetmeni: Senay Haznedaroğlu

Zambak Sokak 21, Oğlak Binası, 34435 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0-212) 251 71 08-09, Faks: (0-212) 293 65 50

www.oglakkitap.com

oglakkitap@oglak.com

Birinci baskı: 2009

ISBN 975-329-620-7

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

önsöz / 7
giriş / 13
tütünün batıya yolculuğu / 19
puronun tarihi / 27
hasattan kutuya / 45
aksesuarlar / 53
puro seremonisi / 59
dumanın tadı / 73
puro ülkeleri / 83
puro çeşitleri ve seçiminiz / 91
yemek/puro/içki / 103
bir yaşam stili olarak puro / 109
havana puro ebatları / 117
puro ile ilgili adresler / 120
web siteleri / 123
puro sözlükçesi / 124
kaynakça / 133

onsoz

Bundan dört ya da beş yıl önce olmalı. Mevsim kış. İstanbul Kemer Country’de, Orman Evi’nde yediğimiz bir akşam yemeği sonrasında golf kulübünün barına gidip deri kaplamalı bir berjer koltuğa yerleştim. Oturduğum köşeden baktığımda mevsimin ilk karının yağmaya başlamış olduğunu görmek, içimi üşütmüş olmalı ki barmene bir Macallan viski söyledim. Amacım bu nefis *single* malt viski içimi ısıtırken, fazla kaçırmış olduğum akşam yemeğini de hazmetmek.

O sırada kapı açıldı ve Fransız dostum Jerome Marrel, sırtındaki kar tanelerini eliyle silkeleyerek içeri girdi. Paltosunu vestiyere astıktan sonra gelip yanımdaki koltuğa kendini âdeta bırakıverdi. Yorgun olduğu her halinden belli oluyordu. Barmene Fransız aksanıyla konuştuğu kırık Türkçe’siyle “Erzamankinden” dedi. Onun her zamanki dediği, Remy Martin marka konyak. Her akşam yatmadan evvel iki tek içmezse uyku tutmadığını söylüyor.

İlkilerimiz geldiğinde Jerome ceketinin sol iç cebinden bir deri puro saklama kılıfı çıkarıp içinden iki puro aldı ve birini bana uzattı.

İşte benim o gün başlayıp bugüne kadar gelen ve umarım bu dünyayı usulca terk edinceye kadar da sürecek olan puro tutkum böyle başladı. Önceleri bir aşinalık olarak gelişen bu ilişki zaman içerisinde bir sevdaya dönüştü.

Eşim purokolik olduğumu iddia etse de kulak asmayın ona. Dumanı içime çekmiyorum... Bu bir. Beş gün iyi puro olmasın, ağzıma başka purolar değdirmiyorum... Bu da iki. Demek ki ben “kolik” değilim. Ama puroyla aramda bir “sevda” olabilir. Bunu inkâr etmem mümkün değil.

Şimdi biz tekrar golf kulübündeki geceye dönelim. Jerome ne yaparsa ben de onu yapıyorum, çünkü bu benim ilk puro içişim. Acemiliğimi belli etmemeliyim, mahcup olmamalıyım. Elimdeki puronun bir servet değerinde olduğunu biliyorum. Yurtdışı seyahati dönüşümde ısmarlamış olduğu bu puroyu, Paris havaalanındaki gümrüksüz mağazadan kaçça aldığımı hatırladığımda hâlâ şok geçiriyorum.

Onun için bu nadide puroyu ya reddetmeliyim ya da heder etmeden keyfine vararak içmeliyim. Ben ikincisini seçtim. İyi ki de seçimim o yönde olmuş, hayatım o geceden sonra renklendi ve puro, yaşamıma değişik huzur anlarını soktu.

Dediğim gibi, Jerome ne yaparsa ben de onu yapıyorum. Puroyu baş ve işaret parmaklarımin arasında birkaç tur döndürdükten sonra kokladım. Mis gibi kokuyor. Sanki tütün yaprağını brendiye yatırıp bekletmişler. Öylesine hoş bir koku alıyorum ki purodan. Sonra Jerome cebinden sarı metal bir alet çıkarıp purosunu âdeta giyotinliyor ve aleti bana uza-

tıyor. Ben de onun puroyu neresinden sünnet ettiğini dikkatle izlemiş olduğumdan, o civarda bir hizada puromu keserek, aleti Jerome'a iade ediyorum. Bu arada Jerome mrmde gördüğüm en uzun kibriti çıkarmış purosunu çevire çevire yakıyor. Aynı ateşle ben de benzer uzaklıkta tutarak çevire çevire yakıyorum puromu. Bu arada içkilerimizi önümüzdeki sehpaye usulca bırakıyor barmen. Tabii yanına ufak çerez dolu bir çanak koymayı da ihmal etmiyor. Benim viskimin yanında bir bardak su getirmeyi de unutmamış. Helal olsun ona. Bir gece bar تنها, ben de kukumav kuşu gibi yalnız başımayken, ona malt viskinin rayahasını dışarı bırakması için içine birkaç damla su damlatılması gerektiğini öğretmek amacıyla bir bardak su istemiştım. Bu metodu ben de İskoçya'da bir barda ğrenmiştım. İşaret parmağımı suya daldırıp viskinin üzerine getirerek beher seferinde ikişer damladan iki seferde dört damla akıtıvermiştım viskimin içine. Yine aynı seremoniyi tekrar edip viskimi hafif yağmura tuttım. Şimdi biraz beklemeli ki viski, içindeki gizemi üç beş su damlasıyla dans ederek açığa çıkarsın.

Bu arada puromdan -yakma aşamasındaki nefeslerim sayılmazsa- ilk huzur nefesimi alıyorum ve birdenbire dünyam değişıyor. Birkaç nefes sonra etrafımdaki renkleri görüyor ve önüme bakınca da viskimi bitirmiş olduğumu fark ediyorum. Viskiye tazeletiriyorum. Jerome bu arada bir şeyler anlatmaya devam ediyor ama dinleyen kim? Ben zevkten dört kş olmuştım. Bir elimde puro olduğu sürece, umurumda mı dünya!

Biz o gece tam bir buçuk saat sohbet etmişiz. Muhabbet tereyağ gibi kaymış gitmiş ama gelin görün ki “konu neydi?” hatırlamıyorum. Puro beni efsunladı herhalde.

İşte o gece bir puro kitabı yazmaya karar verdim. Her halde bir Cohiba ile üç kadch Macallan bir araya gelince böylesine cesaret, hatta cüret oluşuyor insanda. Ertesi gün yatağımdan kalktığımda aldığım kararın beni ne kadar zor bir yola sevkettiğini anladım ama işe de koyulmuştum.

Bu dönüşü olmayan yolda engelleri aşarak ilerlemek serüven dolu ve dolayısıyla da heyecanlı oldu. İlk durağım Londra’ydı, sonra onu Cenevre takip etti. Hızımı alamamış olmalıyım ki bir gün bir de baktım Küba’dayım.

Küba’yı ziyaretimde ilk kanaatim şu oldu: Adamlar en iyi purolarını ihraç ettikleri için genellikle ikinci kalite puroları kendileri içiyorlar. Türkiye’nin narenciye diyarı olan Finike’ye gittiğimde manavlar da ya çok küçük ya da çok büyük portakallara rastlamam gibi. Manava nedenini sorduğumda “Standart ölçüde olanlarını ihraç ediyoruz, bunlar elek altı olanlar abi” cevabını almıştım.

En büyük zorluk da bu konuyla ilgili yazılı kaynak bulmakta oldu. Türkçe yayımlanmış tek tük puro kitabı bulabildim. Bu kitap için bu kadar seyahat yapmamın nedeni budur, çünkü kaynak az olunca yabancı yayınları taramak ve yerinde gözlem yapmak şart oldu.

Bu kitabı puro konusuna meraklı olanlara rehber olması, bir “tanışma kitabı” işlevi görmesi için yaz-

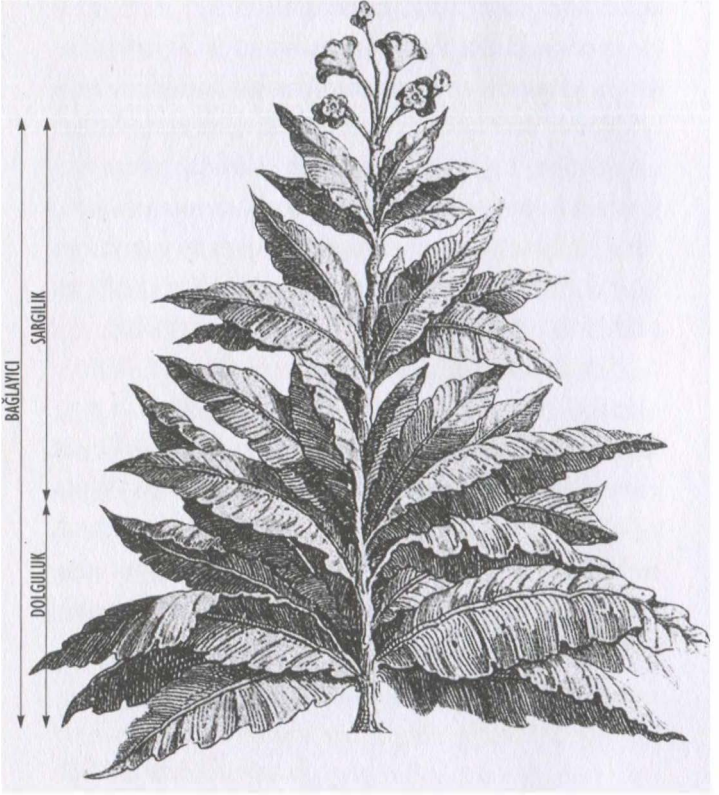
dım, okuyup bitirince puro profesörü olamayacaksınız. Kitap tasarlanırken puroyu seven kişilere zaten seçmiş oldukları yeni yaşam tarzıyla ilgili temel bilgileri aktarmak amaçlanmıştır. Puro içmeyi özendirmek kesinlikle amacımız değildir. Kitapta el sarımı iyi purolara, puro kültürüne ve purolu hayat tarzının anlatımına daha fazla yer verilmiştir.

İstediğim ki gittikçe daha hızlanan ve karmaşıklaşan iş yaşamından kendimize binbir zorlukla ayırabildiğimiz özel anlarda benim çektiğim acemilikleri okuyucular hiç çekmesin. Bilgi eksikliğinden, yol yordam bilmemekten dolayı komik duruma düşmesin. Özellikle yabancılarla çalışan işadamlarımız için bu çok önemli. Yabancıların çoğu kendi kültürlerini bildiğiniz oranda size daha yakın davranıyorlar.

Şimdi size diğer sayfalara geçmeden bir önerim olacak. Yakın bir puro. Puro kitabı en iyi puro içerken okunur. Eğer puronuz *corona* ya da daha büyük ebatla ise, o zaman elinizdeki kitabı iki ya da üç puro içimlik zamanda okuyabilirsiniz. Puronuz yandı mı? Bu arada ben de size özendim ve yaktım puromu. Çekin bir nefes. Ben de çekiyorum. Artık sizinle küllük kardeşi olduk.

İyi okumalar.

A. Deniz Gürsoy
İstanbul, Aralık 2008

giriş

"Nâzım, sana tütün ve tespih yolluyorum."

Semiha Berksoy

Cenab Şahabettin'e göre vaktiyle Avrupa, Amerika'ya viskiyi hediye etmişti. Amerika da Avrupa'nın bu hediyesine tütünle karşılık vermekte gecikmedi. Tütünün dumanını yuttuk, tozunu burnumuza çektik, yaprağını çiğnedik, zehirlendik de zehirlendik ve buna keyif deyip çıkıverdik işin içinden. Bu zehir Avrupa'ya ilk geldiğinde ona "tobako" denildi. Biz bu sözcüğü aldık, sigarayı koyduğumuz kutunun adı olarak kullandık. Tabaka dedik bu kutuya. Sonra baktık içtiğimiz şeyin dumanı var ve tütüyor. Ona da "tütün" dediğimizi kaydettikten sonra ünlü yazar şöyle devam ediyor: "Tütün hatırı için çubuk, nargile, ağızlık icad olundu ve tütün sebebiyle Reji zengin ve tiryakiler fakir oldu."

Reji, Osmanlının son dönemlerinde tütün tekelini elinde bulunduran yabancı bir kuruluştur.

Tütün tiryakiliğiyle halkın fakirleştiğini tespit eden yazar, tütünün yılan gibi sinsi sinsi toplumu zehirlediğini aşağıdaki anekdotu aktararak anlatmaya çalışıyor:

“İsrail kavminin ileri gelenlerinden biri bir gün bir leyleğin gagasından bir yılanı kurtarmış, kurtarılan yılan o İsraili’ye ‘Ya beni öldür, yahut senin beni kurtaran elini sokacağım’ demiş. İsraili, ‘Ben hayatını kurtardığım canlıyı kendim öldürmem!’ cevabını verince yılan kendisini kurtaran eli ısırmış... İsraili yarayı emmiş ve emdiği zehiri yere tükürmüştü. Bu tükürük biraz sonra yapraklanarak ve çimlenerek bitki olmuş ki işte tütün bitkisi bu imiş. Yılan gibi sinsi, zehirli ve nankör olması buradan gelirmiş.”

Cenab Şahabettin’in yaşadığı dönemden bu yana bir yüzyıldan fazla zaman geçti ama yılanın zehiri hâlâ iş başında. Zamanımızda da bir yandan tütünün zararları anlatılmaya devam edilirken diğer yandan da tütün mamüllerinin ambalajları neredeyse on metreten dahi okunabilecek büyüklükte ölüm tehditleriyle dolu. Bununla da yetinilmiyor, 1997 yılından itibaren tütün içme yasağı toplu taşıtlardan başlayarak kamuya açık her yere, ofislere ve hatta restoranlara kadar yaygınlaşıyor. Ama nafile, insanoğlu dumanı aldıkları zevki, dumanın vereceği zararlara tercih ediyor. Tütün içicisi tütün içme biçimini değiştiriyor, ancak tüttürmekten vazgeçmiyor.

Tütün tüketim biçiminin bir tarzdan diğerine geçmesinde eskiden savaşların rolü büyük olurdu. Örneğin puro kullanımı Napolyon savaşlarıyla Avrupa’da yaygınlaşmıştır. Kırım savaşı ve takiben Birinci Dünya Savaşı da sigaranın yaygınlaşmasına damgasını vurmuştur. Bu defa da sigara içenler üze-

rinde oluşan baskılar eskiden savaşların tütüne yaptığıını yapıyor. Sigara üzerindeki baskılar arttığı oranda gençler nargileye, orta yaş ve üzerindekiler ise puroya rağbeti artırıyorlar.

Puroya 1990'lı yıllardan bu yana büyük bir dönüş başladı. Bunu puro imalatçılarının satışlarındaki artış kanıtlıyor. İmalatçılar dışarıda içemeyenlerin evde rahatlıkla duman altı olabilmelerine bağlıyorlar bu gelişmeyi. Bu görüşe göre, "Madem ki dışarıda sigara tellendiremiyorum, bari evimde puro tütüreyim!" tepkisi puro tüketimini artırmaktadır.

Puroya talebin diğer tetikçisi ise sigaranın kâğıdı. O kadar yazılıp çizildi ki sigaranın kâğıdının yandığında dumana salıverdiği partiküllerin insanın sağlığına zararı, tütün tiryakisi, kâğıda sarılı olmayan tütünü zararsız olarak görmeye başladı.

17. ve 18. yüzyılların yaygın tütün kullanım biçimi pipo içmektir. On sekizinci yüzyılın sonunda pipo tahtını puroya bıraktı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar puro baş tacı edildi. Taa ki sigaranın imalatı başlayıncaya kadar. Sonra sigara aldı sazı eline ve günümüze kadar bir numaralı tütün mamulü olma özelliğini sürdürdü.

Bu evrim gündelik yaşamın gittikçe hızlanması ve insanların kendisine ayırdığı zamanın azalmasıyla ilgilidir. Sevinç Çokum şöyle anlatıyor:

"... Eskiden mandolin çalarken beni dinlerdiniz. Ağır ağır geçerdi zaman sofralar kurulurken; bir güvercin sebilde yıkanır gibi. Kimsenin acelesi yoktu. Dinlerdiniz beni. Gün ışığı dahi bir oyalanırdı pencerelerde,

halılarda, insan yüzlerinde; acelesi yoktu. Bahçelerden balkonlardan geçirdi eteklerini sürüyüp şarkılarla. Yaprakların gidesi yoktu teşrinlerde. Yarenlik ederlerdi yol kenarlarında...”

Pipo içen kişinin, tütünü hazırlaması bir yana, bir sürü alet kullanarak pipoyu doldurmak, tütünü bastırmak, yakmak, kıvamını buluncaya kadar ateşi kontrol etmek ve uzunca süre keyfini tattıktan sonra bir de pipoyu bir sonraki kullanım için temizlemesi gerek. Oysa puro öyle mi? Ucunu kes ve yak gitsin. İşte size zamandan tasarruf: Ne ön hazırlığı var ne de sonunda yıkaması.

Yirminci yüzyılın başlarında sanayi üretimi daha da hızlanır ve daha fazla mal üretir, insanlar da bu malları daha hızlı tüketir. Yani daha fazla alım gücü için daha fazla çalışır. Kendine ayıracak zamanı azalır. Puronun ön hazırlığı ve sonunda temizlenmesi olmasa da içme süresinin yaklaşık bir saat olması sorun yaratır. Modern insanın kendine ayıracak on-on beş dakikadan fazla zamanı yoktur. İşte bu noktada sigara imdadına yetişir, çünkü sigara beş ya da altı dakikada içilebilmektedir.

Nasıl ki geçen yüzyılın başlarında hız kazanan endüstrileşmeyle kendimize ayırdığımız özel zaman azalınca purodan sigaraya ani bir dönüş oldu, 1990'lı yıllardan itibaren çalışma saatleri gittikçe azalarak insanların kendine ayıracak zamanı çoğalınca da puro tüketimi artmaya başladı.

Bütün bu olan biten değişimlere bir de gelişmekte olan ülkelerin yeni zenginlerinin “refah gösterge-

si” olarak içtiği purolar eklenince puro satışları tavana vurdu.

İşte yukarıda sayılan nedenler sonucunda çevremize şöyle bir göz attığımızda eskisine nazaran daha fazla puro içene rastlamaktayız.

Benim gençlik yıllarımda (1960’ların ikinci yarısı) puroyu diplomatlar, patronlar ve bankerler içerdi. Hatta o sıralarda puro, sınıf kavgalarında burjuvaziye kötü göstermek için bir simge haline gelmişti. Basın burjuva skandallarını kamuoyuna yansıtırken puroyu öylesine etkili bir biçimde kullandı ki halk neredeyse her puro içeni zalim ve haksız kazanç sağlamış bir kişi olarak görmeye başladı. Oysa bana sorsalar, “Puro neyin simgesi?” diye, “Hedonizmin simgesidir” derdim. Öylesine bir hedonizm ki bu benim dediğim, nihilistlikle karışık olmayanı. Yani kişi hem fonksiyonel üretiyor hem de başarısını kendisine daha kaliteli bir yaşam sunarak ödüllendiriyor.

Hedonizmi yaşamak için mutlaka varlıklı da olmak gerekmiyor. Eldeki parayla satın alınabilecek en iyilerini, azca tüketmek yeterli olabiliyor çoğu zaman. Örneğin Antepli Ayni Efendi bakın nasıl bir sofra rüyası kurmuş:

*Balık yumurtası, pastırma, havyar
Tarak ve istakoz ve midye derkar*

*Balık turşusu, sardalya ne rana
Beher tuzlu semekten mersin ala*

*Peynirin her bir envai güzeldir
Eğer taze olursa bibedeldir*

*Sığır dili, kavurma, kuş kebabı
Söğüş büryan ile nuş et şarabı*

*Ver ey saki şarabı nabı evvel
Akibinde meze ihsan eyle gel.*

Antepli Ayni Efendi bu yemeği o nefis şarabın eşliğinde mideye indirdikten sonra bir çanağa Antep'in meşhur fıstıklarını doldursa, yanına bir duble konyak koysa ve uzattığım puroyu alsın. Yaksa puroyu evire çevire ve puro kıvama erdiğinde bir nefes çekse... Ardından da bir yudum konyak... Üç beş fıstık. "Oh be, hayat bu imiş!" dese... Fena mı olur?

İşte tam bu sırada Sevinç Çokum anlatmaya devam ediyor hayatı, kendi penceresinden:

"... Yıkılmış, kırgın, göçkün ne varsa içinizde dirilir, gömgök! Başkaldırır bir tohum, bir dal güneşe yönelir, yeşerir. Bir daha bulamayacağınız. Belki bir akşam, alaca mor bir akşam... bir deniz gibi uzanır önünüzde yaşadıklarınız. Olmuş olmamış ne çıkar aslında, nasıl olsa sonlanır her şey, önce pembeyken bozarır. Ve dağılır yaylaklardan kışlaklara doğru... Gözden yiter yaşadıklarımız... Uzaklaşan atların bıraktığı...

tütünün batıya yolculuğu

"Tütüncü çardakları
Doldurun bardakları
Yarım tütün kıra kıra
İnceltmiş parmakları"

Tütünün tarihi, biz dünyanın bu yakasında oturanlar için Amerika'nın keşfiyle başlar.

Kristof Kolomb, 1492 yılının 12 Ekim günü *Santa Maria* adlı teknesiyle Amerika'yı keşfettikten sonra dönüş yolculuğunda Haiti'ye geldiğinde, tütünle ilk tanışan Avrupalılar, Kolomb'un iki tayfasıydı. Rodrigo de Jerez ve Luis de Torres, 2 Kasım 1492 günü Küba adasına ayak basıp da dünyayı dumanaltı edecek bir yeni akımın önünü açtıklarının farkında mıydılar? Hiç sanmıyorum, çünkü geri döndüklerinde hazırladıkları raporda bu olay yalnızca iki satırlık bir tespitten öteye gitmiyordu.

Kolomb'un günlüğüne düştüğü bir notta ise şöyle yazıyor:

"Kanoyla *Santa Maria*'dan *Fernandia*'ya giden bir adam gördük. Adamın yanında onlar için çok değerli

olan bazı kurutulmuş yapraklar vardı. San Salvador'da, bana da bunlardan bir miktar getirmişlerdi.”

Kaderi Kolomb'u giderek bu on parmağında on marifet olan kurutulmuş yapraklara doğru sürükleyecekti.

Amerika'daki bazı eski tapınakların duvarlarında bulunan oyma resimlerden, Batı'nın yeni tanışma fırsatını bulduğu bu gizemli ve gizemli olduğu kadar da sihirli yaprağın İÖ 1000 yılında bile bilindiğini anlıyoruz.

Maya ve Aztek uygarlıklarında, rahipler dinsel törenlerde, ayinlerde tütün dumanını kullanmışlar. Daha sonra tütünün keyif verici etkisine alışarak ayinler dışında da tütün içmeye başlamışlar. Zaman içinde rahipler sınıfının dışındaki insanlarda da alışkanlık yapmaya başlayan tütün Orta ve Kuzey Amerika'da yaygınlaşmış.

Oysa Avrupalılar tütünle daha yakından tanışmak için Kristof Kolomb'un 1493'teki ikinci seferini bekleyeceklerdir.

Bu arada, İspanyol Yahudisi olan Jerez ülkesine döndüğünde, piposuna doldurup tüttürdüğü ottan büyük bir keyif alır. Jerez'in ailesiyse, onun ağzından burnundan çıkan dumanları görünce, içine girmiş olan şeytanı hemen fark eder ve bir rahibe başvurur. Rahiple birlikte bir de hâkim devreye girer ve sonunda Jerez hapsi boylar, 7 yıl yatar.

Kristof Kolomb 1496 yılında bu bilgileri, İspanya'da Petrus Martin adlı arkadaşına iletir. Ancak tütünün İspanyollar tarafından Avrupa'ya tanıtılması için 1511 yılı beklenenecektir.

Kristof Kolomb

Kolomb ve tayfaları, Amerikan yerlilerinin tütün yapraklarını iki türlü içtiklerini görürler: Ya mısır yaprakları arasına sararak ya da yaprakları elde yuvarlayarak silindir haline getiriyor, bir ucunu yakıp diğer ucundan çıkan dumanı içlerine çekiyorlardı.

Yıllar sonra da bu iki temel kullanım tarzı karşımıza sigara ve puro olarak çıkacaktır.

Yerliler, bu ota *petum* diyorlar ve dumanının uğurlu, şifalı olduğuna inanıyorlardı. Dini ayinlerde çokça içilen bu otun verdiği baş dönmesini, tanrı ya da tanrıların kendilerini himaye altına aldığına yorumuyorlardı. Nazarlık işlevini görmesi için tütün yap-

Maya Yağmur Tanrısı, Meksika

raklarını bir ipe geçirip gerdanlık yaparak boynlarında taşıyorlardı. Bazı kabilelerse tütünün tenle temasının sağlığı koruyucu etkisi olduğuna inanıyordu.

Bazılarına göre *tobacco* sözcüğü Tobago adasının adından türetilmiştir. Bazıları da *tobacco* sözcüğünün Meksika'nın Tobasco yöresinin adından geldiğine inanır. Puro dünyası ise Küba'nın Taino kabilesinin binlerce yıldır tütün için kullandığı sözcüğü, yani *co-*

hiba'yı baş tacı etmiş ve en iyi Havana purosuna *Co-hiba* adını vermiştir.

İstilacılar Peru'ya ulaştıklarında, yerlilerin tütünü bir çubuk vasıtasıyla içtiklerini görürler. Çoğu kabileler çubuğu burunlarının deliklerine yerleştirip ciğerlerine çekerken, bazıları çubuğu dudaklarına yerleştirerek ağızdan çekiyorlardı.

Yeni Dünya'nın kâşifleri daha ilerideki yıllarda bazı kabilelerin tütünü ağızda çiğnediğine, bazıların ise kurutulmuş yaprağın tozunu burunlarına çektiklerine de şahit olacaktı.

1511 yılında İspanyollar tütün bitkisini İspanya'ya getirip dikerler. Başta hoş görünümü olan bu

bitki ss amacıyla yetiştirilir, ancak yapraklarının iş-levi keşfedilip benimsendikçe baş ağrısı ve astım ilacı olarak rağbet görür.

1558'de İşpanyol doktor Francesco Hernandez tütünün hastalıkları tedavi özelliklerini araştırmaya başlar. Tabii kafayı ttslemek ilacın bir yan tesiridir o sıralar.

Tütünün keyif veren maddesi olan nikotin, adını, Fransa'ya tütünü 1560 yılında getirmiş olan Fransa'nın Portekiz elçisi Jean Nicot'dan alır. Bu elçi 1560 yılında Kral II. Henry'nin ölmesiyle depresyona giren Kraliçe Catherina de Medici'ye tütün tohumu göndermiştir. Saray bahçesine ekilen tohumlar çiçek aıtıktan sonra kraliçenin migren türü baş ağrısı geçmiş ve bu tarihten sonra tütünün keyif ve

Tütün içen yeriler, gravür, Andre Thevet'in Cosmographie universelle'inden.

cesaret verici özelliğinin yanı sıra, “ilaç” olarak da etkili olduğuna inanılmıştır.

Kraliçe Catherina'nın tütüne gösterdiği ilgiden dolayı bu bitkiye “Kraliçe otu” adı verilmiş. Daha sonra Jean Nicot'nun bu bitkinin yayılmasına katkısı göz önünde tutularak tütün bitkisine *Nicotiana* ve 1828'de bulunan tütündeki alikoloide de *Nicotin* denilmiştir.

Avrupa'da tütün önceleri bir şifalı ot olarak tanınmıştır. 1565'te Sevilalı profesör Nicolo Mondares tütünün öksürük, astım, baş ve diş ağrısı, mide ağrısı ve kadınların dönemsel ağrılarına birebir olduğunu ilan eder ve bu şifalı ot kısa süre içinde Vatikan'ın bahçesinde bile yetiştirilmeye başlanır. Hatta Vatikan tütünü işlemek için fabrika bile kurar.

İngilizler tütünü şifalı bir ot olarak nitelemeyip afyon ve esrar gibi, keyif verici bir madde olarak kullanmaya başladılar. On altıncı yüzyılın sonunda, ata binmek, avlanmak ve kâğıt oynamanın yanı sıra, tütün içmek İngiltere'de bir meziyet, aristokratik bir ayrıcalık olarak kabul ediliyordu. Söylemeye gerek var mı? Elbette çok pahalıydı ve İngiltere'de ilk tüketildiği zamanlarda gümüşle tartılıyordu.

On yedinci yüzyılın başında İtalya'ya giren tütün, 1636'daki veba salgını sırasında Hollanda'ya yayıldı, çünkü vebaya karşı etkili bir ilaç olduğu söyleniyordu. Almanlar ise Otuz Yıl Savaşları'nı beklediler. Ardından Avusturya ve Macaristan'a girecekti tütün.

Yeni Çağ'ın başında Avrupa'ya gelen keyif verici maddelerden çay, kahve ve çikolatanın yanı sıra tütünün yeri başkadır.

Bunların hepsi, çikolata dahil “içilir”. Çikolata 18. yüzyıla kadar, katı hale dnstrlmeden önce sıvı olarak tüketildiğinden “içilir”di.

Peki, ay, kahve “içilir” de sigara neden “içilir”? Sıvı değil ki iilsin. Duman içilir mi?

Almanlar *rauchen*, İngilizler *smoking* diye “dumanı tttrmek” anlamında sözcükler kullanıyorlar. Biz de “tttrmek”, “tellendirmek” demişiz bir süre ama yine de Türkçe’ye sigara içmek, pipo içmek, puro içmek ve “nargile içmek” diye yerleşmiş.

Tütün içme biçimi Batı’da üç evrim geçirmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda tütün daha çok pipo olarak içilmiştir. On sekizinci yüzyıla enfiye damgasını vurur. On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren piponun yerini giderek puronun almaya başladığını görürüz.

Bu arada enfiye kullanımı azalarak devam eder.

Pipo on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yerini -bugün de krallık tahtında oturan- sigaraya devreder. Kim bilir yarın sigaranın yerini hangi ttnl madde alacak?

Sigaranın hkimiyet dönemi boyunca puro ağırbaşlı ve muhafazakr bir tutumun simgesi olmuştur. Günümüzde puro içmek, hâkim tütün içme biçimi olan sigara içmekten ayrı bir tercihte bulunulabileceğini açıkça ortaya koymak demektir. Puro içen kişi, bir yandan âdeta zppeliğini göstermekten çekinmiyor, diğerk yandan da sigara öncesi devirlere de nostaljik bir gönderme yapıyor.

Otuz Yıl Savaşları tütünün, Napolyon’un savaşlarının ise puronun bütün Avrupa’ya yayılmasına yol açtığı söylenir.

Doğuda 17. ve 18. yüzyıllarda pipo yerine çubuk içimi yaygındır. Çubuk, sonra yerini nargileye devreder. Bu moda da pek uzun sürmez. On dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren nargile ve enfiyenin yerini sigara alır.

"Puro tutan yerli" G. J. Hamilton, 1865

puronun tarihi

Tütünün yetiştiği yerde nefrete yer yoktur.

Küba atasözü

Amerika keşfedilmeden önce Amerika'nın yerlileri ve Küba adası halkı muhtemelen bin-iki bin yıldır puro içmekteydiler. Dünyanın geri kalanıysa puroyla 1492 yılında tanıştı. Ancak tanıştı ve uzunca bir süre İspanya'da Pirenelerin güneyi dışında unuttu. Çünkü insanlar 19. yüzyılın başına kadar daha ziyade pipo tüttürdü. Sonra bir enfiye modası çıktı ve nihayet 19. yüzyılın başında bu modanın yerini puro sevdası aldı. O sıralarda Küba adası İspanyol kolonisiydi ve İspanyollar Küba'nın tütün ve tütün mamülleri imalat ve satışını tekel haline getirip ticarete başladılar. Küba'dan gelen bu emsalsiz kalitedeki tütünün ticaret merkezi İspanya'nın güney sahillerindeki Sevilla limanıydı.

Sevilla şehri kısa sürede Batı Hint Adaları'ndan Avrupa'ya gelen malların indirildiği en önemli Avrupa limanı haline geldi.

Sevilla yalnızca ticaret merkezi olarak kalmayıp

önce enfiye atölyelerine, daha sonra 1731'den itibaren de puro imalathanelerine ev sahipliği yaptı.

İspanya içinde satılan puroların tiryakileri arttıkça Sevilla'da imalathane sayısı da arttı. Sevilla'nın Carmen'ini hatırlayın: Puro fabrikasında sıcak havadan bunalıp eteklerini kaldırmış, gömleğini fora etmiş, neredeyse yarı çıplak çalışır Carmen. Bacaklarının üstüne koyduğu ince bir tahta tablaya yatırmış olduğu tütün yapraklarını çimdik çimdik ayıklayarak damarlarından temizler. Prosper Mérimée'nin bu romanı, Georges Bizet'nin bestesiyle, dünyanın en çok sahnelenen operalarından biri olmuştur.

1800'lü yılların başında Fransızlar ve İngilizler, İspanya'yı işgal ederler. Sevilla da Fransızların işgal ettiği şehirlerden biridir. İşgalci subay ve askerler puroyla tanışır ve çok hoşlanırlar. Gece gündüz puro içmekle kalmaz, izine gittiklerinde sevdiklerine de götürürler. Talep o kadar coşar ki puronun ve dolayısıyla tütünün karaborsası oluşur. Tütün, fabrikaların deposunda boldur da saracak eller yetmemektedir.

Puro fabrikalarında çalışan işçilerin bazıları bir kiloya yakın tütünü makatlarından sokarak kalın barsaklarında muhafaza ederek fabrika dışına çıkarıp satmaya başlarlar. Bu kaçakçı işçilere *tarugos* lakabı takılır. Sonraları kaçakçılığın boyutları büyür ve başlı başına bir meslek oluverir o günün İspanya'sında. *Bandaleros* adını alan bu kaçakçılar tütünü İspanya'nın dört bir köşesine taşırlar. İşgal altındaki İspanya'da yaptıkları iş kanundışı bile olsa açlığa ve soğuğa dayanıklılıkları ve cesaretleri dillere destan olur. Bu alabildiğine maço ve puroyu ağızlarından

düşürmeyen kişiler şarap, kadın, şiir ve tütün müptelası vatanseverler olarak anılmaya başlar.

George Burns'ün *bandaleros* olması mümkün değil ama anlaşılan onun da yaşam felsefesi *bandaleros*-vari. Bakın üstat ne demiş: "Mutluluk güzel bir Martini, güzel bir yemek, güzel bir puro ve güzel bir kadın... veya kötü bir kadındır. Bu, sizin mutluluğun ne kadarına dayanabileceğinize bağlıdır."

İspanya Kralı VII. Ferdinand

Biz yine Carmen'i bıraktığımız yere dönelim, yani Sevilla'daki imalathanelere. Sevilla'daki üretim yetmeyince ve işin uzmanları tütünün İspanya'ya kadar yolculuğu sırasında nefasetini kaybettiğine dair raporlar verince, İspanya Kralı VII. Ferdinand, Küba'da puro imalatının başlatılması talimatını verir. Ancak o sıralardaki puro imalatında puroların dış

kaplaması tütün rengindeki kâğıttan yapılmaktaydı. On yedinci yüzyılın sonunda Sevilla'da dış sargısı tütün yaprağı olan, yani yüzde yüz tütünden mamul purolar yapılmaya başlandı.

Sevilla'da imal edilen puroların İspanya'da yaygın biçimde tüketilmesinde geleneksel boğa güreşlerinin etkisi büyük oldu. Çünkü boğa güreşi izlenirken puro içilmesi önce moda olarak başlayıp sonraları gelenek haline dönüştü. Bugün de Madrid'deki Feria de San Isidiro'daki boğa güreşlerinde bir güreş boyunca yaklaşık 100.000 puro, Barselona'daki Nou Camp stadyumunda oynanan bir futbol maçında ise 10.000 puro duman olur biter. Tütün, boğa güreşi ve futbol, İspanya'nın olmazsa olmazlarıdır.

Sevilla imalatında üç çeşit puro vardı. Kâğıt sargılı küçük Cadiz, orta boy kâğıt sargılı Papantes ve büyük ve en pahalı, dış sargısı kâğıt yerine tütün yaprağı olan Puros. İşte puro sözcüğü buradan gelmektedir. Yani "saf" ya da "yüzde yüz olan" anlamında. O tarihlerde kâğıt sargılı olanlara "cigar", yaprak kaplı olanlara da "puro" denilerek iki kategori ayırt edilmiş olurdu. Şimdi Batılılar hepsine "cigar", biz de hepsine "puro" diyerek işleri karıştırmış durumdayız.

Cigar sözcüğünün Maya dilinde tüttürmek anlamında olduğunu biliyor muydunuz? Amerika kıtasının orta ve güneyi ile aşına olan Portekizliler ve İspanyollar orada tütünün puro biçiminde tüttürüldüğünü gözlemlediklerinden kendi ülkelerine dönünce daha çok puro içer oldular. İşte bu nedenle puro 18. yüzyılın sonuna kadar İber yarımadasında âdeta hapis kaldı.

Oysa Amerika'nın kuzeyiyle aşına olan İngilizler, Hollandalılar ve Fransızlar, yerlilerin tütünü çubukla ya da pipoyla içtiklerini görmüş olduklarından ülkelerine döndüklerinde pipo içmeye başladılar. 1808-1814 İspanya kurtuluş savaşı sırasında İngiliz ve Fransız askerleri tarafından puro çok benimsendi ve puro içme alışkanlığı savaş bittiğinde Fransa ve İngiltere'ye dönen askerler tarafından yayıldı.

On sekizinci yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın ilk yarısı puro tarihi açısından çok büyük gelişmelere sahne olmuştur, ancak bunu daha iyi anlamak için o dönemin ekonomik hayatındaki radikal değişikliklerin sosyal hayata etkilerine biraz da olsa değinmemiz gerekiyor.

1789'dan itibaren Avrupa'yı âdeta imparatorluklardan kurtarma misyonunu sahiplenen Fransız devrimi, tacirlerini Bonaparte döneminde İngiltere'ye kaptırır. Çünkü Avrupa anakarasının sermayesi Londra'ya akmaya başlamıştır. Daha sonraki yirmi yılda İngiliz parası Hollanda florininin yerini alarak dünya parası haline gelir.

İngiliz şair Lord Byron, 1809'da yaptığı İstanbul seyahatinden Londra'ya döner ve "Sublime Tobacco" adlı şiirini yazar. Şiir, Doğu'nun gizemine kapılan İngilizlerin çok hoşuna gider. Byron'un İstanbul ve Osmanlıdan söz ederek nargileye övgüler yağdırdığı bu romantik şiirinin son mısrası şöyledir: "Siz çıplak güzeller / bana bir puro verin!"

Lord Byron bu şiiri döktürürken başkaları daha ciddi işlerle ilgilenmektedir. Rothschild Bankası 1815'te Frankfurt'tan Londra'ya gelir ve lokomotif, demiryolları, demir çelik sanayii ve sac gemi üreti-

minin finansmanını sağlar. 1821 yılında ilk demiryolu Londra'da hizmete girer. 1855 yılında pamuklu ihracatı İngiltere'nin ihracatının yarısını oluşturan kadar büyümüştür. Buhar gücüyle artan sanayi üretimi sonucunda işçi sınıfı, köylü ve esnafın ardından üçüncü istihdam sıralamasına yerleşir.

Bu arada varlık, burjuva sınıfında toplanmakta, işçiler gelir dağılımından giderek daha fazla pay isteme yönünde bilinçlenmekte ve örgütlenmektedir. Puro tam bu sırada sahne alır. Önemli işçi liderlerinin dudakları arasında puro vardır. Karl Marx da Londra'dadır. 1848 devriminin başarısızlığa uğramasından sonra Karl Marx, Londra'ya bir Alman siyasi mülteci olarak gelmiştir ve o da puro içer. Çünkü Almanya'da 1848 Mart devrimi öncesinde puro bir tür devrimci simgedir.

1848 Mart devriminin siyasi talepleri arasında, özellikle Prusya'da toplum içinde tütün içmek serbestliği önemli bir yer tutar. Çünkü devlet sokakta tütün içilmesini siyasi başkaldırı işareti olarak yorumlamaktadır. Puronun bu denli siyasi anlam kazanması boşuna değildir. O dönemin puro sarıcıları işçi hareketinin en aşırı militanlarındandır. Nitekim onların liderliğinde Almanya'nın ilk ve en radikal sendikası kurulur.

Anlaşılan İsviçre'de de benzer bir durum söz konusudur. Bugünkü meşhur Davidoff firmasının kurucusu Zino Davidoff'un babasının Kiev'de bir tütüncü dükkânı vardır ve puroyla tanışıklığı orada başlar. Zino'nun babası dükkânında Türk tütünüyle sigara ve puro sarıp satarak geçimini sağlar. Ancak Çarlık

Zino Davidoff

rejimine karşı olanların yuvalandığı bir yer haline gelir dükkânı. Bir gece dükkânı kapayıp İsviçre'ye kaçarlar. Davidoff ailesi Cenevre'de yeni bir dükkân açarak bildikleri yegâne işi yapmaya devam ederler. Sabırla Rusya'da devrim hazırlıklarını sürdürmekte olan sürgündeki Çarlık rejimi karşıtları Cenevre'deki bu küçük dükkânın yeni müşterileri olur. Bunların arasında biri vardır ki puroları alır, ancak hiç ödeme yapmaz ve borç defterine ha bire yazdırır. Davidoff'lar Vladimir Ulyanov adlı bu müşterilerinden hiç tahsilat yapamazlar, taa ki bu kişi sonraları "Lenin" adıyla meşhur oluncaya kadar.

Bolşevik ihtilalinden bu yana geçen doksan yıl boyunca Lenin, Rusların milli kahramanı oldu. O Lenin artık bu günkü Vladimir Putin dönemi Rusya'sında bir milli kahraman olarak değil, Alman ajanı olarak kabul görmekte. Bugün Rusya'daki genel kanaat Birinci Dünya Savaşı'nda, Rusya'nın savaştan çekilmesini sağlamak isteyen Almanya'nın Lenin'e yüklü miktarlarda mali yardım yaparak devrimi finanse ettiği yönünde. Bu da tarihin cilvesi işte.

Putin, Küba'ya gelecekmiş. Kübalılar toplanmış, bir hoşluk yapacaklarmış. Ülkenin en iyi ressamına başvurmuşlar. 'Putin Küba'da' adlı bir tablo yapmasını istemişler.

Ressam, "Hadi oradan" demiş. "Ben adamı görmedim bile. Adam hayatında Küba'ya gelmedi. Şimdi ben nasıl 'Putin Küba'da' adlı bir resim yaparım?"

Tesadüf bu ya, bizim Temel, o sırada puro almak için Havana'daymış, sıkıntıyı duymuş. "Bana bir sandık puro verirseniz, ben size istediğiniz tabloyu yaparım" demiş.

Adamlar çaresiz, vermişler. Temel bir hafta sonra, Kübalıları çağırmış, "İşte tablonuz" demiş ve tuvalin üzerini örten bezi hızla aşağı çekivermiş.

Kübalılar birden donuvermişler. Tablodaki yatakta iki kişi, halvet olmuşlar.

"Bu ne?" diye gürlemiş, Turizm Bakanı. "Bu ne? Bu kadın kim?"

"Putin'in karısı!" demiş, Temel.

"Peki bu üstündeki adam kim?"

"Putin'in uşağı!.."

"Peki, Putin nerde ulann?!"

"Putin, Küba'da."

Lenin'le ilgili kanaat nasıl ki bir yüzyıllık zaman içerisinde tersyüz oldu ise, puroyu da benzer bir kader değişikliği beklemektedir. On dokuzuncu yüzyıl boyunca devrimcilerin simgesi olan puro sonraki yüzyılda sınıf atlayacak ve statü sembolü olacaktır.

İngiltere'de puronun yaygınlaşması, giyimiyle de bir moda yaratıcısı olan VII. Edward'ın puroyu çok sevmesi ve elinden düşürmemesiyle olmuştur. Edward'ın annesi Kraliçe Viktorya puro düşmanıydı. Bulunduğu ortamda puro içilmesine kesinlikle izin vermezdi. Kraliçe 1901'de ölüp de Edward'ın tahta oturduğu gün, akşam yemeği bittikten sonra "Beyler, puro içebilirsiniz" dediği tarihe geçmiştir. VII. Edward'ın puro tarihine katkısı bugün piyasada satılmakta olan King Edward markalı purolarla takdir edilmektedir.

On dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde bir burjuva ya da aristokrat evinde puro odası (*seegar divan* ya da *smoking room*) denilen özel bir oda vardır. Bu odaya yalnızca erkekler girebilir. Erkek erkeğe önemli konular konuşulur bu odada, çünkü kadınlar önemli konulardan anlamazlar! Ancak erkeklerin de bu odadaki bütün içme seremonisine uygun, özel kıyafetler, yani *smoking dress* giymeleri gerekir. Bugünkü "smokin" geleneği bakın nereden geliyor.

Şimdi biz tekrar puronun tarihine dönelim ve bıraktığımız yerden devam edelim. Kısa süre içinde bütün Avrupa puro içer oldu. Avrupa'dan da Amerika'ya sıçradı puro modası. Pennsylvania eyaletinde ilk puro fabrikası Conestoga'da açıldı. Bu fabrikanın

VII. Edward: "Beyler, puro içebilirsiniz." (Violette Koleksiyonu)

ürettiği purolar stogie olarak adlandırılırken, Küba puroları da Havana puroları adını aldı. Havana puroları Birinci Dünya Savaşı'na kadar üst üste birkaç Dünya Fuarı'nda birincilik alınca Karayib adaları, Brezilya ve Filipinlerde üretimi yapılan purolarla kalite bakımından arayı çok açtı. Hele Hollanda'nın makinede imal edilen purolarıyla mukayese bile edilemez oldu.

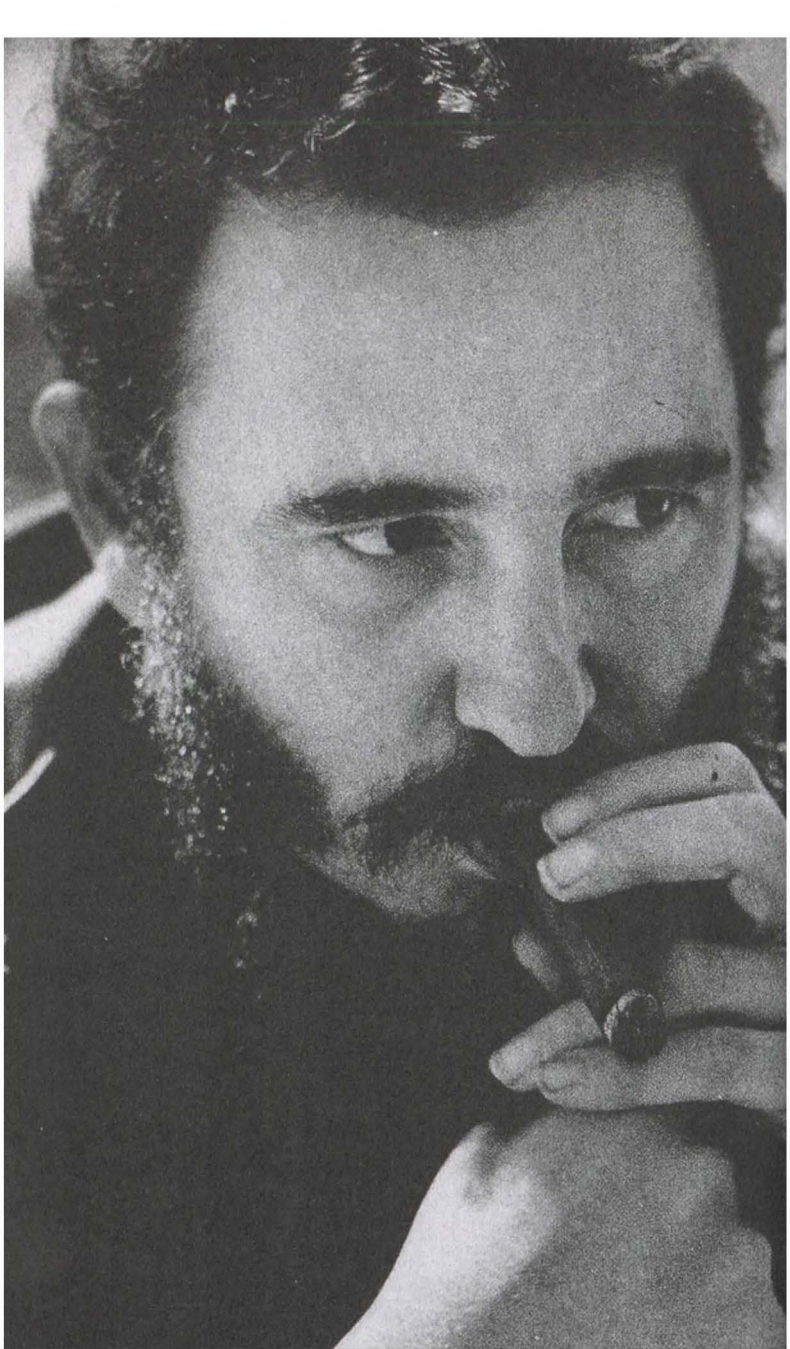
Küba'da 19. yüzyılın son çeyreği İspanya'ya karşı bağımsızlık mücadelesi dönemidir. 1895 yılında bu

hareket doruğa ulaşır. Amerika tarafından desteklenen bu başkaldırı aslında Amerika ile İspanya'nın Küba üzerindeki egemenlik savaşıdır. Amerika, İspanya'nın ada üzerindeki hâkimiyetine son vermek istemektedir. Küba'nın bağımsızlık savaşının lideri Jose Marti sürgünde bulunduğu Florida'nın Key West yöresinden Küba'daki puro işçilerine ayaklanma talimatlarını puro içerisine yaprak gibi sararak gönderir. Puro bu ülkenin sömürgeleştirilmesi için şekerden sonra ikinci nedendir ve bu defa tarih sahnesine bağımsızlık talimatlarını gizlice ulaştıran bir kurye olarak çıkar karşımıza.

Puro bir sonraki yüzyılda bu defa da bir ihtilalcinin dudaklarında karşılayacaktır bizi. Fidel Castro, 1959 yılında General Batista'yı devirerek Küba'nın günümüze kadar sürecektir hâkimiyetini ele geçirir. Castro'nun ilk icraatı yabancı yatırımların tamamını millileştirmek olur. En büyük sermayedar o sırada Amerika olduğu için en büyük zararı da o görür.

Castro devrimden sonra bütün puro markalarını tarihe gömer ve Küba'da üretilen bütün puroları tek marka altında pazarlamaya başlar: Siboney. Küba halkının milli kahramanı olan Siboney, İspanyollar tarafından yakılarak öldürülmeden önce son sözleri olarak şunları haykırmıştı: "Bu yapılanlar Hıristiyanlıksa, istemiyorum, yerinde kalsın!" Siboney markası bir türlü başarılı olamaz. Devrim öncesi ihracat seviyeleri yakalanamayınca Castro değişik markaların kullanılmasına izin verir.

Küba Devrimi'nden sonra Castro'nun talimatıyla kendi kullanımına ayrılmak üzere en iyi kalite puro

imalatı için seferber olunur ve sonunda devrim sonrasının ilk Havana purosu Cohiba ortaya çıkar. Puro sevenlerin büyük çoğunluğuna göre Cohiba “dünyanın en iyi purosu”, diğerlerine göre de “en iyi purolardan biri” olarak tanımlanır.

J. F. Kennedy, H. Upmann *petit coronas* içerdi. 6 Şubat 1962’de Küba’da içtiği marka ve ebattaki puroların tamamını Amerika’ya taşıttırıp stoğunu tamamlattıktan sonra, 7 Şubat 1962 günü Küba ile ticarete ambargo koydu. O gün bugün Amerika’ya Küba purosu ithal edilemez, olsa olsa kaçak girer.

Puronun ülkemizdeki tarihi Batı’daki kadar eski değildir. Çünkü Batı’da pipodan puroya dönüş yaşanırken bizim coğrafyamızda çubuktan nargileye dönüş yaşanmış, puro es geçilmiştir.

İlhan Tarus *Var Olmak* adlı romanında Osmanlı’nın son zamanlarında Karabiga’ya tütün hasadı mevsiminde tütün almaya gelen yabancıların “lahana dolması” kalınlığındaki purolarını tüttürerek sokaklarda dolaştıklarını anlatır.

Ahmet Rasim’in 1897-1899 yılları arasında kalemeye aldığı *Şehir Mektupları* adlı eserinden o dönemde İstanbul’da puroya “yaprak sigara” dendiğini öğreniyoruz.

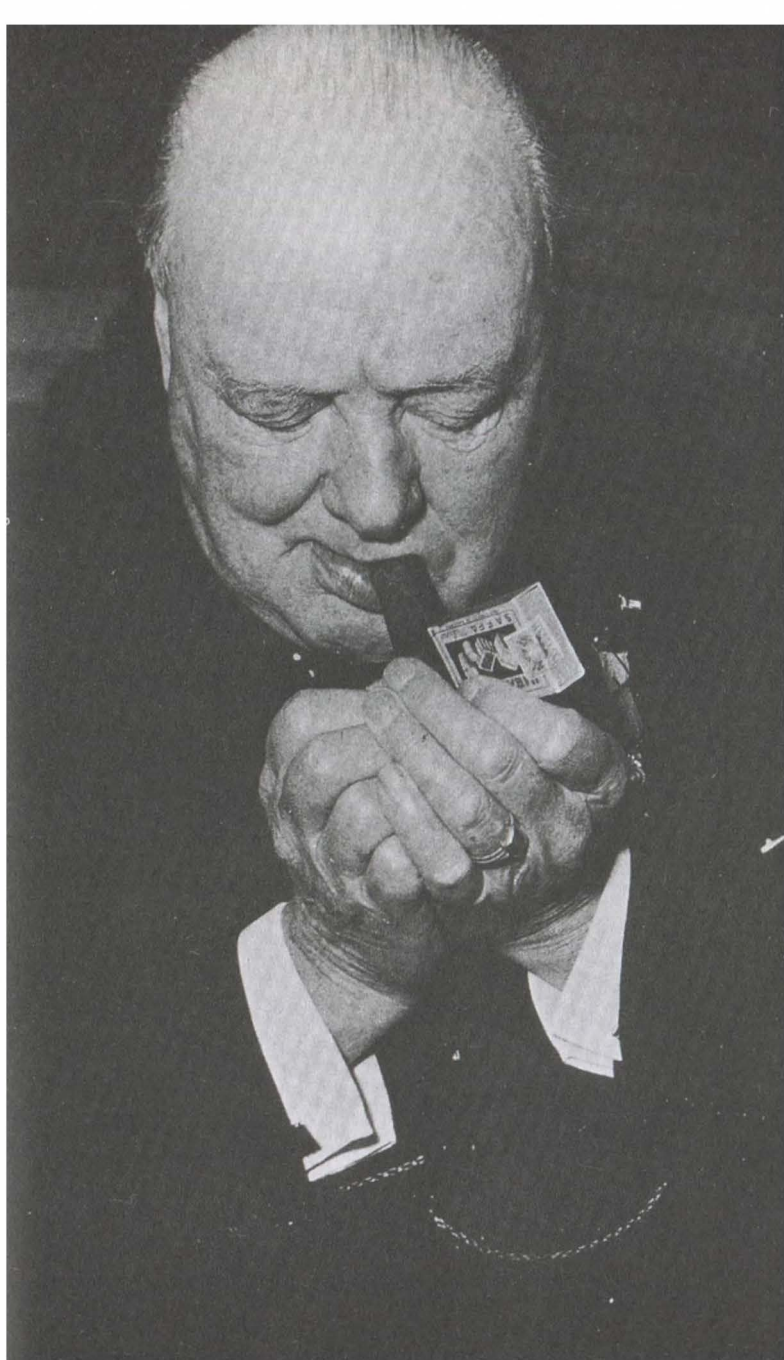
İkinci Dünya Savaşı sırasında tekrar boy gösterir puro. O yıllarda oldukça kritik bir durumu vardır Türkiye’nin. Savaşa girmesi savaşın akış yönünü değiştirebilecektir. İkinci Dünya Savaşı’nın en kritik günlerinden birinde (31. 01. 1943) İsmet İnönü ile Winston Churchill, Adana Garı’nda Beyaz Tren’de baş başa yemek yerler. Neler konuşulduğunu bileme-

yiz ama yemek tavuk çorbasıyla başlar, sonra peynirli börek gelir sofraya. Onu garnitürlü bonfile izler. Masada marul vardır ve kabak graten ile yemek biter. Üzerine kremşokola ve meyve yerler.

Yirmi dört yaşında puro içmeye başlayan ve günde on dört-on altı puro içen Churchill'in yaşamı boyunca yaklaşık 250.000 *maduros double corona* puro içmiş olduğu hesap edilir. Yemeğin sonunda Churchill her zaman yaptığı gibi purosunu yaktı mı? Yaktıysa İnönü kalkıp vagonun camını biraz araladı mı? Çoğu zaman yaptığı gibi yakmadan önce bir Porto şarabı ya da brendi dolu kadehe purosunu bandı mı? Bir puro da İnönü'ye ikram etti mi? Ettiyse İnönü kabul etti mi? Bilemiyoruz. Ama bilinen bir şey var ki o yemekte ne konuşulduysa konuşuldu, Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmeden belayı başından savdı.

Oysa 1914 yılında İstanbul Boğazı'ndaki Sait Halim Paşa Yalısı'nda yine Alman misyonunun tüttürdüğü puro dumanı altındaki bir akşam yemeğinde alınan bir kararla Osmanlı, Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na sürüklenmiş ve imparatorluğun yok oluş süreci hızlanmıştı. O yalıdaki yemekte Göbels ve *Braslaw* adlı iki Alman kruvazörünün Boğaz'dan geçerek Karadeniz'e açılması izni verilmişti. Sonra gemilerdeki Alman mürettebata Osmanlı üniforması giydirilmiş ve Rusya'nın Sivastopol sahilleri topa tutulmuştu. Sonuçta Osmanlı, puro dumanlarının efsunu altında bir Alman emrivakisiyle kendini dünya savaşının içinde bulmuştu.

Şimdi daha iyi anlaşılmış olmalı Churchill ile

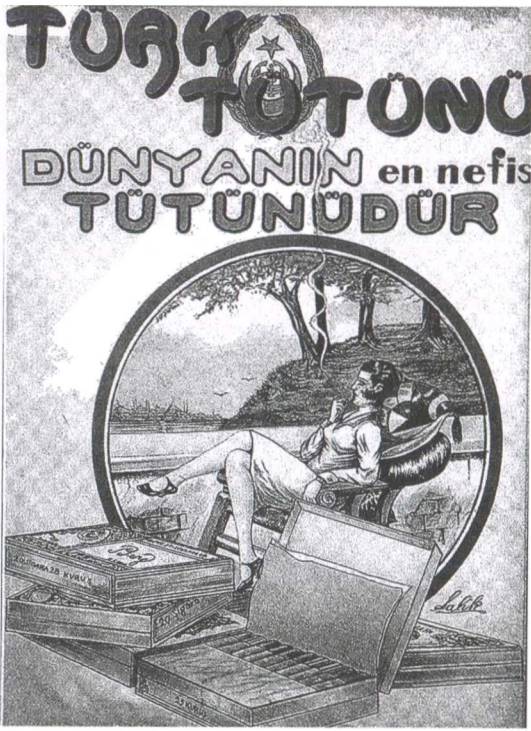

İnönü'nün baş başa yediği o yemeğin tarihimizdeki önemli yeri.

Yukarıdaki Churchill anekdotunu bana babam anlatmıştı. Peki, bizim nesil, çocuklarına hangi puro anekdotunu anlatacak? Sizi bilmem ama ben Monica Lewinsky'yi anlatacağım. Lewinsky ifadesinde Başkan Clinton'un, purosunu onun cinsel organına sürttükten sonra iki dudaklarının arasına alıp yaktığını, bir nefes alıp sonra, "Çok lezzetli!" dediğini kayda geçirmiştir. İnsan "başkan" olunca fantezileri de o denli olağandışı olabiliyor demek ki.

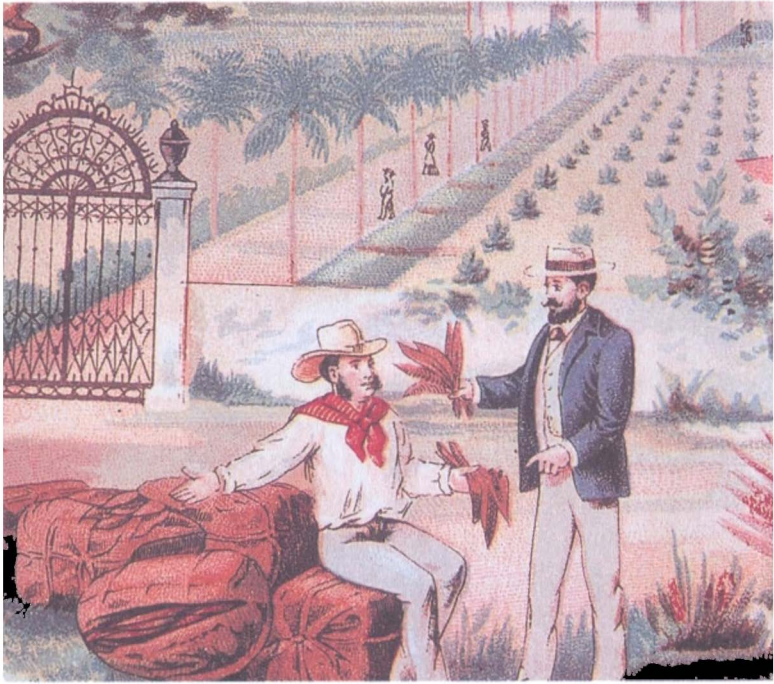
Lewinsky'nin ifadesi bir gerçek, ancak gerçek olduğu kadar da çarpıcı. Hele Clinton'un elde ettiği o değişik tat için "çok lezzetli!" demesi bende bunun nasıl bir şey olduğuna dair müthiş bir merak uyandırdı. Neyse ki daha kitabın başındayım. Son bölüme kadar tadacağım purolardan birini de belki ben banar size bu tadımın sonucunu tadım bölümünde bilimsel bir ifadeyle aktarırım.

Dönelim tekrar ülkemize. Türk puroları 1935 yılından itibaren görülür. İlk puroluk tütün ziraati 1931 yılında Mardin ve Adana'da yapılır. 1941 yılında Trabzon'un Bafra ilçesinde yapılan denemeler çok iyi sonuç verince, üretim oraya kaydırılır. 1942 yılında piyasada Tekel'in imal ettiği şu purolar satılmaktadır: Marmara, Florya, Moda, Toros ve Esmer. Daha sonraları Çankaya ve Ege puroları da piyasaya çıkar. Ancak yakın tarihlere kadar gelebilen (Bafra tütününün yanı sıra 1981'den sonra Küba ve Java tütünleri kullanılarak yapılan) Ankara, İstanbul, Pazar, Marmara ve Topkapı purolarıdır.

1999 yılında yapılmış olan Habitat Konferansı dolayısıyla Türkiye'yi ziyaret eden Fidel Castro ile hükümet yetkililerimiz arasında doğan iyi ilişkiler sonucunda Havana purolarının ithalatı serbestleşti. 2001 yılına gelindiğinde Tekel ve Küba eşit ortaklığı olan Teka A. Ş., Küba tütünü ve *know-how*'ıyla ürettiği Fonseca markalı puroyu piyasaya sürdü. Teka faaliyette bulunduğu sürece Ankara (*corona*), Marmara (*cigarillo*), İstanbul (*panatela*), Fonseca mini ve midi purolarını üretti, ancak satamadı. Stoklar büyüyünce de imalatı durduruldu ve sonunda Tekel'in İstanbul Cevizli'deki puro üreten fabrikası özelleştirildi.

Bir zamanlar ülkemizin en meşhur sabun markası olan “puro”nun üretimi artık özel sektörün elindeydi ve nihayet puroseverlere kaliteli imalatı istikrarlı bir biçimde üretecek çağdaş yöneticiler misyonunu omuzlamışlardı. Böylece ülkemizde Che markalı puroların üretimine başlanmış oldu.

hasattan kutuya

“En iyi puro işçisi en iyi puroyu, en iyi puro en iyi puro saranı, en iyi puro saran en iyi yaprağı, en iyi yaprak en iyi zirai bakımı, en iyi ziraatçı en iyi tohumu, en iyi tohum da en iyi tarlayı arar durur.”

Fernando Ortiz

Fernando Ortiz 1947 yılında Küba'nın tütün endüstrisi için böyle bir değerlendirmede bulunmuş. Tütün yetiştiriciliği zahmetli bir iştir. Üretici, hasadını tarla olarak değil, bitki olarak değil, yaprak olarak önemsemelidir. Tohum toprağa ekildikten hasada kadar geçen on altı-on yedi haftada çiftçi bitkiye 150-160 defa uğrayıp bakım yapmalıdır. Tütünle ilgili her şey el işidir. Tütünün ziraati, hasadı, imalatı, satışı ve hatta tüketilmesi bile elle yapılır. Velhasılı kolay gibi görünen hasattan kutuya, tütünün puroya dönüşüm serüveni çok zorlu, âdeta ot yolduran süreçleri kapsar. Erskine Cadwell'in *Tütün Yolu*, Dimitir Dimov'un *Tütün: Sarı Dünya* romanları ve edebiyatımızda Mahmut Yesari'nin *Çulluk*, İlhan Tarus'un *Var Olmak* ve Necati Cumalı'nın *Acı Tütün* adlı romanları hep tütün işçisinin dramı üzerine kurgulanmış romanlardır.

Gelin sizinle önce Küba'dan başlayarak şöyle bir keşif gezisine çıkalım ve hasattan başlayarak puronun iki parmağımız arasında özlenen yerini alıncaya kadar yaşadığı serüveni izleyelim. Size bu öyküyü Küba'daki imalattan yola çıkarak anlatacağım, çünkü puro nerede yapılırsa yapılsın, tıpatıp aynı olmasa da benzer bir süreçten geçer.

Tütün, puronun sarılması sırasında nasıl kullanılacağına bağlı olarak iki türlü yetiştirilir. Dış sargılık olarak kullanılacaksa peynir bezi (*cheese cloth*) denilen pamuklu tülbent tente gölgesinde, eğer dolguluk ya da bağlayıcı olarak kullanılacaksa açıkta, güneşin altında yetiştirilir.

Tütün bitkisinin hasat ayı geldiğinde boyu 150 santimi geçer. Koyu yeşil etli yaprakların uzunlukları da 30-45 santim arasındadır artık. Bu yapraklar toplandıktan sonra bambu kamışlara asılıp havadar ardiyelerde tavlana bırakılır. Sonra da toplanıp balyalar (tongalar) halinde güneşte tutulur. Güneşte kalan tütün yaprakları kendi sıcaklığını artırır ve ilk fermentasyon böylece başlar. Yapraklar kahverengileşir. Kahverengileşen yapraklar altüst edilir ki her tarafı eşit süre güneşte durmuş olsun ve bir tarafı fazla sıcaktan dolayı yanmasın. Bu süreç 35-40 gün sürer. Sonra yapraklar tasnif edilerek beşli kümeler haline sokulup ambara yığılır ve olgunlaşmaya bırakılır. Yapraklar burada ikinci defa fermentasyona girer. Puro imalatında, bir-beş yıl süreyle bekledikten sonra olgunlaşmış olan bu yapraklar kullanılacaktır.

Puronun yapraklarının sarılmaya hazır hale getirilmesi ve sarılması başlı başına bir uzmanlık dalıdır.

20.yy'ın başında puro sarıcıları

Hazırlık işleminde genellikle bayanlar çalışır. Sarıcı-larsa çoğunlukla erkektir. Burada bir puro fantezisi-nin köküne kibrit suyu ekmem gerekiyor. Elde sarı-lan puroların Kübalı kadınların baldırlarında sarıldığı-na dair bir inanış vardır. Bu doğru değildir, çünkü hem sarıcıların çok azı bayandır hem de puro dizle-rin üstüne oturtulan bir tahta tabla üzerinde sarılır. Kısacası puronun baldırda yuvarlanarak forma ka-vuşturulduğu söylencesi palavradır, ancak o denli de güzel bir fantezidir. Çünkü benim Küba'da gördü-ğüm kadınların kalçaları hakikaten o kadar güzel ka-visliydi ki, bu fantezi o müstesna kalçaların dünyaya tanıtımında az bile kalır.

Şimdi gelelim puronun, sarıcının ellerinde nasıl biçimlendiğine. Sarıcı, yapılacak olan puronun te-

mel özelliklerine uygun lezzeti yakalayacak biçimde biraz *volado*, biraz *seco*, biraz da *ligero* yapraklardan oluşan dolguluğu eline alıp yuvarlamaya başlar. Sonra bir bağlayıcı yaprak alır ve bununla dolguyu sarar. Böylece puronun planlanmış olan ebada uygun, kaba konstrüksiyonu ortaya çıkmış olur. Bu kaba puro, tahta kalıba konarak biraz daha düzgün bir biçim verilir.

Şimdi sıra dışı sargılık yaprağının kaplanmasına gelmiştir. Bu yaprak epeyce ince olduğu için bu işlemin çok dikkatle yapılması gerekir. Ayrıca puronun dış görünümünün zerafetini bu yaprak vereceğinden estetik hata olmaması için son derece titiz bir çalışma gerekir. Dış sargı yaprağından kesilen daire biçiminde bir ufak parça puronun başına kapak olarak sarılarak başlık yerine yerleştirilir ve yapıştırılır. En son aşama puronun ayaklarından sarkmakta olan yaprak uçlarının kesilmesidir. Bu işlem *cepo* denilen bir plaka üzerinde boy ve yüzük çapı ölçüleri kontrol edildikten sonra yapılır.

Kalın purolarda, puronun dolgu harmanında tütün bitkisinin üst taraflarındaki nispeten koyu renkli, lezzeti kuvvetli olan ve yavaş yanan *ligero* denilen yapraklar, ince açık renkli, aroması çok, lezzeti daha az *seco* denilen orta yapraklarla bitkinin en lezzetsiz olan alt yaprakları, yani *volado*'lar kullanılır. *Volado*'lar az lezzetli olmalarına rağmen, düzgün yanış özelliğiyle harmanı zenginleştirir. Böylece kalın purolar incelere kıyasla daha tok gövdeli, kuvvetli ve lezzetli olur, düzgün ve yavaş yanarlar. Kalın puroların bir başka özelliği de dış sargı yapraklarının en pahalı yapraklardan oluşmasıdır. Pahalı olduğu kadar

lezzetlidir de dış sargı yaprağı. Bu yaprak puronun içim lezzetine yoğunluk katacak, dolayısıyla da içimi sert olacaktır puronun. Ama kalın puroları ancak bu yaprak sarmalayabileceğinden bir miktar da zorunluluk vardır bu yaprağı kullanmaya.

Puroların imalat aşaması bittikten sonra tek tek etiketlenmesi (bantlanması) safhası başlar. Kimine göre Rus Çariçesi Katerina'nın talimatıyla zarif parmaklarının sararmasını önlemek için yapıldığı iddia ediledursun (Baltacı Mehmet Paşa'yı burada anmadan geçemeyeceğim), puro etiketi ilk defa 1854 yılında Gustave Antoine Bock tarafından kullanılmıştır. Küba'da başladığı puro üretimini diğer purolardan ayırt edebilmek için etiketlemeye başlayan Bock fabrikasını diğer imalatçılar hemen takip etti ve onlar da kendi etiketlerini yapıp purolarına koydular.

Puro etiketlerinde ilk çıktıkları tarihten bu yana başta Bismarck, Roosevelt ve Churchill gibi kişilerin resimleri olmak üzere çok çeşitli temalar kullanıldı. Bitki ve hayvanlar, ebedi ölümsüzlük, dişilik, sanat temaları, savaş yıllarında milliyetçilik ve hanedan armaları örnek olarak gösterilebilir. Puroların üzerine şerit halinde sarılan bu etikete bant ya da göbek kuşağı denildiği de olur. Bazıları, yapışkanının bırakması halinde dış sargı yaprağını tutmaya yaradı-

ğına, bazıları zarif beylerin ve güzel bayanların parmaklarının ya da eldivenlerinin nikotinden sararmasını önlemek için olduğuna, diğerleri de yalnızca markayı göstermeye yaradığına inanır.

Etiketleme yapıldıktan sonra purolar tasniflenirken dış yaprağın geldiği plantasyon, kalite derecesi (1, 2 ya da 3) ve rengine göre seçime tabi tutulur. Birbirine çok yakın görsellik sergileyenler bir araya getirilip kümelenerek rulo halinde bağlanır. Aynı desteden seçilen purolar 10'luk, 25'lik ya da 50'lik kutulara dış yaprağının zedelenmemesine özen gösterilerek teker teker dizilir. Yirmi beşlik bir kutuda genelde on üç ve on iki puroluk iki sıra yapılacak, bir başka kutu biçimindeyse sıralar halinde konulabilmektedir. Her zaman olmasa da genellikle puro cam, alüminyum, selofan gibi muhafazalara konulmuşsa muhtemelen puronun hatasını gizlemek içindir.

Purolar paketleniş tarzı bakımından ikiye ayrılıyor: Bastırılan purolar ve bastırılmayan purolar. Bastırılan puroların iç dolgusu gevşek sarılır ki kutuya konulup da kapak kapandığında kapağın yarattığı basınçla silindirik puroların kesidi dikdörtgen hale gelsin. Yani kapağın bastırmasıyla anlaşılan o ki, puro zevk yerine, dertten dört köşe oluverir. Tabii bu arada gevşek sarılmış olan iç dolgunun katmanları birbirine yaklaşarak istenilen yoğunluğa kavuşur. Kutulanırken bastırılmayan purolar elde ne biçim verildiyse o biçimde, içecek olanın dudaklarının arasına girinceye kadar öyle kalır.

Buraya kadar elde sarılmış puroların hasattan kutuya kadar olan serüvenini izledik. Purolar ayrıca

fabrikalarda makinelerle de yapılmaktadır. Makineyle yapılan purolarda uzun dolgu yaprak yerine düşük kalite kırpıntı ya da parçalar halinde dolgu yapraklar kullanılmaktadır. Bu nedenle, yanışı daha hızlı, dumanı daha sıcak olan makine puroları, içenlere daha az haz vermektedir. Bir de dış sargı yaprağına kadar makinede yapılıp da dış sargı yaprağı elde kaplanmış purolar vardır. Bunlara “elle bitirilmiş” purolar denir.

Son olarak sigarillolardan söz etmek istiyorum. Sigarillo “mini puro” demektir ve puro yapımında kullanılan tütünlerin artıklarından makinede yapılır. Purolardan daha uzun ve ince bir yapısı vardır. İyi bir puroya yarım saat zaman ayıramayacaklar için 1990’lı yıllarda sigarilloların da kalitelileri yapılma-ya başlandı. Davidoff ve Macanudo gibi ünlü markalar dış yaprağı hakiki tütün yaprağı olan sigarillolar üretmeye başladı. Çok tutulunca bu akımı diğer önemli markalar da izledi. Şu sıralarda zamanı az olanlar ve özellikle de kadınlar sigarillolara rağbet etmektedir. Ülkemizde de artık sigarillo üretilmektedir, üstelik değişik meyve aromalı olanlar da cabası...

Küba’da yüzyıllarca puro imalathanelerinde imalat süreci sır olarak tutulmuş ve hiçbir yabancı, imalatın yapıldığı yerleri görememiştir. Ancak son yıllarda artan turizm sonucunda bazı fabrikalar sakınca görmediği departmanlarını turistlere kontrollü olarak ve üstünkörü göstermeye başlamıştır. Yine de fabrikalar bu konuda nazlı davranışlarını sürdürmeye devam etmektedir. Bu zor koşullarda Hollywood’un yapamadığını bizim Yeşilçam yapmış ve bu fabrika-

larda film yapma yasağını delmiştir. Ferhan Şensoy'un başrolünü üstlendiği *Şans Kapıyı Kırınca* adlı film, ünlü Partagas puro fabrikasında çekilmiştir. Fotoğraf makinesinin dahi sokulmadığı bu fabrikaya Türkler film 'makinesiyle girmiştir. Aşağıdaki ise başka bir Türk filmi:

Tütüncülükle geçinen bir köyde yaşayan yoksul bir delikanlı, genç bir kıza sevdalanır ve kızı babasından ister.

Kızın babası ise kızını vereceğini, ancak başlık parası olarak yüklüce bir miktar kıyılmış tütün istediğini delikanlıya bildirir. Delikanlı babanın isteğini hemen yerine getirmek için gidip istediği miktarda tütünü tarladan toplar. Delikanlının topladığı tütün tartıya konur, ancak eksik çıkar. Genç adam tam umutsuzluğa kapılmıştır ki, olup biteni gizlice izleyen genç kız, kimseye belli etmeden topuklarına kadar uzanan sırma saçlarını kesip terazinin kefesine koyar. Kefe yavaş yavaş aşağıya doğru iner ve böylece terazi dengesine, gençler de birbirine kavuşmuş olur.

aksesuarlar

*"Her Havana purosu Küba purosudur ama her
Küba purosu Havana purosudur değildir."*

Simon Chase

Gelelim şimdi puronun aksesuarlarına. Önce humidordan başlayalım. Tütünün dumanına lezzeti veren, yapraklarında bulunan aromatik yağlardır. Bu aromatik yağlar ancak uygun sıcaklık ve nem olan ortamda saklandıklarında kalıcı oluyorlar. Eğer puronun bulunduğu ortam uygun değilse bu yapraklar zamanla yağlarını kaybeder. O zaman da puronun alışmış olduğunuz lezzeti kaybolur. İşte humidor bundan dolayı bir purosever için gereklidir. Âdeta hazinayı koruyacak bir kasa işlevini görür. Humidor öyle karmaşık yapısı olan bir cihaz değildir. Özel ahşaptan yapılmış, içinde nemi dengede tutan, yani azsa nemlendiren, fazlaysa geri alan bir nem ayarlayıcısı ve nem ölçme cihazından oluşan zarif bir kutudur. Artık Türkiye’de de gayet kaliteli humidorlar imal edilmekte, hatta ihraç bile edilmekte.

Humidorun içini sürekli en az yüzde yetmiş civarında dolu tutarsanız azalan hava boşluğu cihaz tara-

fından daha kolay iklimlendirilebilecektir. Eğer purolarınız Havana ise, ideal ortam yüzde 65-70 nem ve 16-18° C arası sıcaklık olmalıdır. Değilse, yüzde 64-74 arası nem (ideali yüzde 70) ve 15-23° C arası sıcaklık (ideali 20° C) purolarınızın sizin canınız onları çekene kadar mışıl mışıl uyumalarını sağlayacaktır. Eğer sıcaklık artarsa istenmeyen haşereler peyda olup puronuzu ham yapacak, eğer düşerse bu defa da purolarınızın yıllanma süreci aksayacaktır. Diğer taraftan aşırı nem olursa puronuz sağlıklı yanacak, nemsiz ortamdaysa kuruyup aromatik yağlarını kaybedecektir. Humidorun *credo* denilen nem ayarlayıcı kısmına eksildikçe arı su ilave edilmelidir.

Evden dışarı çıkarken günlük istihkakınızı cebinize koyup götüreceksiniz. Güney Amerikalı olsanız kolay. Zaten üzerinizde geleneksel olarak pantolon üzerine bırakarak giydiğiniz *guayabera* denilen gömlek var. Bu gömleklerin sol üst cebi puro koymak içindir. Buraya konulan purolar, üzerine ceket gelmediğinden kırılmaz. Ama siz Latin olmadığınıza göre ceket, hatta üzerine pardösü, palto giymek zorunluluğu işinizi zorlaştırır. Ya dış sargı yaprağı zedelenirse? Daha da fenası puronuz eğilip kalktığınızda cebinizde kırılırsa? İşte bu gibi durumları önlemek amacıyla dört-beş puro alan deri, karbon elyaf, ahşap ya da metal puro saklama kutuları satılmaktadır. "Hangisini alalım, hangisi daha iyi?" diye soracak olursanız ben de size "Arada kaldım" derim. Çünkü Zino Davidoff puronun daha rahat hava alacağı varsayımıyla deri muhafazadan, Alfred Dunhill ise özellikle dışardayken (örneğin golfte, teknede ve balık

avında) metal koruyucunun daha iyi olacağından metalden yana ısrarını sürdürür. Karbon elyaf ve tahta puro saklama kutularını vitrinlerde çok gördüm ama kullanana henüz rastlamadım.

Muhafazasından çıkarılan puroyu kesmek gerekecektir. O zaman bir kesici alete ihtiyacımız olacak. Piyasada çeşitli kesiciler var. Örneğin giyotin var. Bunların bazıları tek, bazıları çift bıçaklıdır ve kafayı giyotinler. Çift bıçaklı olanı jilet gibi keser, işi şansa bırakmaz. Onun için daha makbuldür. Makasa benzeyen kesiciler vardır. Bunlar da affetmez, kelleyi istenilen yerden zedelemekten kaçınır. Bu alet aynen demircilerin tel makası tekniğini kullanır. Bir de "V" tipi kesiciler vardır. Puronun başında "V" biçiminde bir delik açar. Bunca kesiciden sonra, son olarak iki deliciden söz etmek istiyorum. Bunlardan biri yalnızca deler. "Puro delicisi" denilen bu alet kelimenin tam anlamıyla puronun başlığını deler ve bir oyuk oluşturur. Diğeriyse hem deler hem de keser. "Deliçi kesici" diyebiliriz ona. Her iki deliciyi de okuyun ve unutun. Alfred Dunhill tam tersini savunsa da (o "V" tipi deliciyi tercih eder) Zino Davidoff'un görüşü doğrultusunda ben size delici değil kesicilerden birini, özellikle de çift bıçaklı giyotini tavsiye ederim. İşin içinden siz de çıkamadıysanız Ali Sami Yen'de maça giden bir fanatikten alın bir döner bıçağı ve onunla kesin puronuzu. Ernest Hemingway, Küba'da yaşadığı sırada şeker kamışı plantasyonlarında avlanırken purosunu kesmek için köylülerin şeker kamışı kestikleri bıçağı (*mashete*) kullanırmış.

Şimdi sıra geldi puroyu yakmaya. Kibrit ya da

Puro kibrit kutulan, (Barry Zaid Koleksiyonu)

çakmak gerekmektedir. Piyasada çok çeşitli çakmaklar var. En iyisi siz bir puro mağazasında elinize en uyan, taşınması en rahat olanı seçin. Hepsi istediğiniz sivri mavi alevi verecektir. Kibrit her köşebaşındaki büfede var ama siz özel puro kibriti arıyorsanız, yine bir puro dükkânına uğramalısınız. Yapımında, puroya kokusu sinmeyecek özel kimyasallar kullanılan puro kibriti, normal kibritin iki-üç misli uzunlukta olur.

Aksesuarlardan bir tek saymadığımız kül tablası kaldı. Puronuzu her türlü kül tablasına silkebilirsiniz tabii ama puro için özel yapılmış kül tablaları da var. Bunların gövdesi genişçe bir çanağı andırır, kenarlarıyla gövdenin dibi arasında öyle ince hesap edilmiş bir açığı var ki puronuz orada yaslanmış beklerken hiç düşmüyor. Eğer sürekli aynı yüzük çapı ve uzunlukta ki puroyu içiyorsanız seçeceğiniz kül tablası da o ebadada uygun olmalıdır. Puro mağazalarındaki onca çeşit tabladan biri mutlaka sizin için uygun olacaktır.

1880-1918 yılları arasında yaşamış olan Fransız şairi ve kübizm akımının amansız sözcüsü Guillaume Apollinaire'nin "Romantik Puro" adlı bir kısa hikâyesi bir kutu puro etrafında yaşanan bir öyküdür. Tamamı belki sizi sıkabilir, bu defa da bir Fransız filmi özeti:

Ormesan Baronu özenerek aldığı en iyi kalite Küba purosunu kutusunu açar ve yaktığı ilk purodan büyük bir lezzet keyfi almayı beklerken etrafı kâğıt yanığı kokusu sarar. Onca para verip aldığı puroyu sahte zanneden Baron sinirinden puroyu parçalayınca içinden bir not yazılı kâğıt çıktığını görür. Notta bu kâğıdın acil olarak verilmiş olan adresteki Don Hose Hurtado y Barral'a ulaştı-

rılması talep edilmektedir. Baron kâğıdı postaya verir ve olayı unuttur. Yıllar geçer ve bir gün kâhyası kendisini biri erkek biri kadın iki şık giyimli zencinin görmek istediğini söyler. Baron onları kabul ettiğinde adam elini uzatıp “Ben Don Hose Hurtado y Barral” dediği anda pürodan çıkan mektubu hatırlar. O zamanlar puro sarım işçisi olarak çalışan bir genç kız olan Bayan Barral’ı ailesi varlıklı beyaz bir adama vermek için baskı kurmuştur, oysa onun gönlü Bay Barral’dadır. Haberleşme kanalları ailesi tarafından kesilmiş olan genç kızın, sardığı püronun içine not yerleştirerek sevgilisinden medet ummaktan başka bir imkânı yoktur. Şansı yaver gider, sevgilisi notu alınca gelip onu kaçıtır ve evlenirler. Geçen süre içerisinde Bay Barral, Küba’nın ünlü bir puro fabrikasının sahibi olur. Yıllar sonra yolları ilk kez Paris’e düşünce Baron’u arayıp teşekkür etmek istemişlerdir. Ziyaretlerinin bir nedeni de Baron’un puro tercihini öğrenip her yıl Baron’a o tercihe uygun pürolardan birkaç komidin puro göndererek borçlarını ödemektir.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine.

puro seremonisi

“Şarap içtiğimizde şişenin etiketini çıkarmadığımıza göre puro içerken de puronun etiketini çıkarmaya gerek yoktur.”

Artur Rubinstein

“Puro içmenin de seremonisi mi olurmuş?” demeyin, çünkü var!

Bu seremoni bizlere aristokrasiden miras kalmıştır. Ancak puronun borusunun öttüğü sıralarda Avrupa aristokrasisi barutunu tüketmiş, burjuvazi onların yerini almıştı bile, onun için burada sözünü ettiğimiz ritüelin bir çeşit burjuva tüketim ayini olarak tanımlanması daha doğru olacaktır.

Puroyu önce işaret ve baş parmaklarınızın ucuyla tam ortasından tutarak çok nazıkçe çevireceksiniz. Bu arada bütün ciddiyetinizle elinizde yavaşça döndürmekte olduğunuz puroya konsantre olacaksınız. Önce rengine bakıyorsunuz puronun, sonra ebadını kontrol ediyorsunuz. Derken uzunluğuna takılıyor gözleriniz bir süre, çünkü neresinden tutarak içmenin daha uygun olacağına karar vermelisiniz. Sonra parmaklarınızı biraz bastırıyorsunuz puroya, katılığı-nı ölçmek için. Bastırınca geri basınç veriyor mu,

yoksa bastırđığınız yer göçük kalıyor mu? Tabii çatır-
dıyorsa fena ya da çatlıyorsa daha da fena.

Bu arada etrafta kutuyu aramalısınız. Bulursanız
puroların imalat tarihine bir göz atmakta yarar var.
Purolar üretim tarihinden itibaren üç ay içerisinde
içilmelidir. Bu süre içerisinde purolar “genç pu-
ro”dur. Aksi halde yine üretim tarihinden itibaren
bir yıl bekletilip sonra içilmelidir. İşte buna “yıllan-
mış puro” diyebiliriz. Aradaki dönemde, yani üç ile
on iki ay arası süreye puro lisanında “bulantı süresi”
denir ve gerçekten de bu tanıma giren purolar içildi-
ğinde bulantı ve baş dönmesi yapabilir.

Havana puro kutularında imalat tarihi neredeyse
bir şifre gibidir, yıllar anlaşılır ama aylar çözülmeden
anlaşılmaz. Ayları söktüğünüz zaman şifreyi de çöz-
müş olursunuz:

ENE	Ocak	JUL	Temmuz
FEB	Şubat	AGO	Ağustos
MAR	Mart	SEP	Eylül
ABR	Nisan	OCT	Ekim
MAY	Mayıs	NOV	Kasım
JUN	Haziran	DIC	Aralık

Buraya kadar her şey kontrol edildi, şimdi sıra koku-
sunda. Puroyu burnunuza yaklaştıırıp boyunca bur-
nunuzun önünde gezdirip kokusunu (buke) alıyorusu-
nuz. Mis gibi tütün kokmalı puro. Eğer başka koku-
lar geliyorsa burnunuza değiştirmelisiniz. Ancak, tü-
tün kokusundan başka bir tek kokuya izin verebili-
riz, o da biraz zor bulunur bir koku. Kitabın başında

size anlattığım Clinton'un Oval Ofis'teki puro fantezisini hatırlayın. Bizim Bill'in purosunu Monica yengemizin cinsel organına sürerek yaktığını ve ilk nefesten sonra "Çok lezzetli!" demiş olduğunu herhalde unutmadınız. İşte kitabın başında size vermiş olduğum tadım sözünü şimdi yapacağım tadımla tutmuş olacağım.

Puroyu alıp kokluyorum ve burnuma dişi cinsel uzvu kokusu geliyor. Bir daha kokluyorum, yine aynı koku. Ya bu purolar Küba'da sarıldıktan sonra son bir işleminden geçiyor ve bu bir meslek sırrı, ya doğal olarak puro böyle kokuyor ya da bu sefer ben fantezi kuruyorum. Ama gerçekten de burnum trüf mantarı arayan domuzcuk burnu gibi dişilik kokusu alıyor purodan. Böylece ben de Monica Lewinsky gibi bir konu mankeni aramaktan kurtuluyorum. Evet, bu

puro, tütünün yanı sıra kesinlikle dişi cinsel uzvu kokuyor ve makbul oluyor.

Şimdi puromuzu gözlemeye -ama benim aklım hâlâ kokuda kaldı, arada puroyu burnuma yaklaştırmadan edemiyorum- tekrar devam ediyoruz. Bu defa da uç noktalara göz atıyoruz. Baş ve ayak kısımları düzgün mü? Ayak kısmından tütünler düşmüş ve bir kısmı oyuk mu, değil mi? Baş kısmı muntazam kapalı mı, yoksa puronun kuruluşundan dış sargı çatlamış mı?

Bunları da kontrol ettikten sonra geliyoruz son kontrole. Kâğıt şerit halindeki etiketin kontrolüne. Bant puroyu tutuyor mu serbest mi? Eğer serbestse puro aşırı kurumuş demektir. İngiltere’de puronun etiketi puro yakılmadan önce çıkarılıp atılır. Ama siz İngiliz olmadığınıza göre çıkarıp atmanıza gerek yok. Çünkü diğer ülkelerde böyle bir gelenek yoktur, puro, etiketi üzerinde olarak içilir. Ayrıca etiketi çıkarmanın da bir riski var. Etiket çıkarırken puronuzu çatlatabilirsiniz. Geçtiğimiz yıl bazı firmalar kâğıt etiket yerine lazerle logosunu yazmaya başladı. Eğer bu uygulama yaygınlaşırsa, bir süre sonra kâğıt etiketleri koleksiyoncularda nostalji için arayacağız.

Zino Davidoff etiketin risksiz çıkması için puroyu beşte birini tüketinceye kadar içmenizi ve ondan sonra çıkarmanızı önerir. Ben denedim, gerçekten de beşte birini içtikten sonra puronun bedeninin biraz ufaldığını ve etiketin serbest kaldığını gördüm. Benim etiket âdeta boşaldı ve hafifçe itirmekle baş taraftan çıkıverdi. Ben bu deneme ve Londra’da Manager’s Club’daki puro seansı dışında hep etiketleri-

ne hiç dokunmadan içtim purolarımı. Zaten benim puro içme sınırim etiketten bir santim ötede. Yani puroyu üçte biri kalıncaya kadar içip gerisini atıyorum. Bir kere son üçte biri içeyim dedim, üçüncü nefese kalmadı içtiğime içeceğime pişman oldum. Üçte ikiden aldığım damak, burun ve geniz lezzetinin üstüne çöp dökülmüş gibi oldu. Katran ve kül tadı, ağzımın içini itfaiye sonrası yangın mahalline çevirdi. Bana kim “ziftin pekini iç” bedduası etmiş olabilir acaba? -

Peki, puroyu bu kadar ayrıntılı inceledikten sonra içip içemeyeceğimize nasıl karar vereceğiz? İster-seniz hangi belirtiler, bulgular olursa puroyu aldığımız yere geri bırakacağız, öncelikle onları tespit edelim:

- Puronun sarılması düzgün değilse
- Sargı yaprağında çatlak varsa
- Sargı yaprağında çok iri damar varsa
- Sargı yaprağında yeşil ya da beyaz lekeler varsa
- Gövdeye hafifçe bastırıldığında çok sert ya da sünger gibi yumuşaksa
- Kokladığımızda tütün kokusu yerine başka bir koku geliyorsa
- Sargı yaprağında delikler varsa

Bütün kontrollerimiz bitti. Hem seremoni tamamlanmış oldu hem de ipeksi bir tene temasla parmaklarımız, gördüğümüz zerafetle gözlerimiz, aldığımız nefis kokuyla burnumuz bir ziyafet çekmiş oldu. Artık puromuzu gönül rahatlığıyla yakıp damağımızı

şenlendirmenin zamanı da geldi. Ama önce puro-muzu kesmemiz gerekecek.

Anladık puroyu keseceğiz de nereden kesmeliyiz? İşte maharet burada yatmaktadır. Çünkü uygun yer-den keserek puronun muntazam ve yavaş yanmasını sağlayacak bir hava kanalı açacağız. Eğer kestiğimiz yer dar olursa katran birikimi fazla olacak, geniş olursa bu sefer de sargı yaprağı çözülüp duman çeki-mini gevşetecektir. Onun için en uygun kesim yeri başın gövdeye oturduğu yerin hemen altıdır. Puro-dan puroya değişmekle birlikte genel olarak bu yer omuz kıvrımının hemen iki üç milimetre altıdır.

Bir puroyu kesmenin üç yolu vardır: Tırnakları-mızla kıştırıp kopararak yani çentik atarak, dişleri-mizle ısırarak ya da bir kesici alet yardımıyla. Usulü-ne uygun yapıp uygun bir kesit elde edildiği sürece bu yöntemlerin hepsi işe yarar. Tabii bu arada kür-dan ya da bir kibrit çöpüyle delenler de var ama bu

tavsiye edilmez. Çünkü delik çok ufak bir oluk olur ve buradan gelen duman dilin tek bir noktasında yoğun, acımsı bir katran tadı bırakır. Ayrıca aşırı sıcak duman o noktayı tahriş eder.

En sonunda geldik puromuzu yakma faslına. Bazıları puroyu yakmadan önce baştan ayağa yalar. Bu yanlışdır. Bazılarıysa puroyu yakmadan önce boylu boyunca aleve tutar. Siz böyle yapmayın. On dokuzuncu yüzyıl sonuna kadar İspanyol purolarında biraz keskin tadı olan yapıştırıcı kullanılırdı. Puroyu çepeçevre aleve tutmak, işte o yapıştırıcının istenmeyen tadını gidermek için bulunmuş bir yöntemdi. Şimdi bitki bazlı yapıştırıcılar kullanılıyor ve bunlar hiç koku vermiyor. O zaman puroyu alevde kavurarak inletmenin bir gereği de kalmıyor.

Puroyu yakmak için ne kullanmalı? Benzinli çakmak, sülfürle yanan kibrit, mukavva kibrit ve mum ateşi kullanmayın da ne kullanırsanız kullanın. “Geride ne kaldı ki?” diyebilirsiniz. Fazla bir şey kalmadı ama kalan üç ateş size yeter de artar bile. Bunlar, bütan gazlı çakmak, normal tahta çöplü kibrit (tabii ideali puro için özel yapılmış uzun çöplü olanı) ve puro kutunuzdan çıkan sedir ağacı yongaları olabilir. Bir başka önemli nokta da, neyle yakarsanız yakın, alevin asla puronun ucuna değmemesine dikkat edin. Alevin en ucundaki sıcaklıkla puronuzun arasında 8 mm mesafe olmalıdır. Ateşi puronuzun

ucunda 45 derece eğimle gezdirerek, ucun çepeçevre bir kor çemberi haline gelmesini sağlamalısınız. Ancak kor çemberi oluştuktan sonra kesitin ortalarını da ateşe tuttuğunuzda kesitin tamamı kor haline gelecektir.

Puronuzu yakmak için başkasından ateş istemek doğru bir davranış olmaz. Puro tiryakisi mutlaka ateşini kendisi taşımalıdır.

Puro ağızda sağlam tutulur. Tutuş biçimi dişlerle değil, dudaklar arasında olmalı ve baş kısmı ıslanmamalıdır. İki dudak arasında tutarken aşırı tükürükle puronun başı parçalanmamalı, çamur gibi olmamalı ve püsküllenip de püsküller çiğnenmemelidir. Puro içen kişi arada bir ağızda biriken tütün parçalarını sağa sola tükürmemelidir. Bir saatlik içim süresince puronun ağızda kalma süresi üç dakikayı geçmemelidir.

Puro ağır ağır içilir, acele etmeye gerek yok. Acelesi olan sigara içsin. Bir corona ebadındaki puronun içimi için yaklaşık bir saat gerekir. Eğer daha kısa zaman içinde içilirse zevk alınmaz, hem içen hem de çevresi dumana boğulur. Eğer daha uzun sürede içilmeye kalkılırsa yine lezzeti olmaz, arada birkaç defa söner, tadı değişir, içen yine zevk alamaz.

Puronun lezzetine varabilmek için uzun aralıklarla derin nefesler halinde içilmelidir. Duman çok sık çekildiğinde puroya vermiş olduğunuz

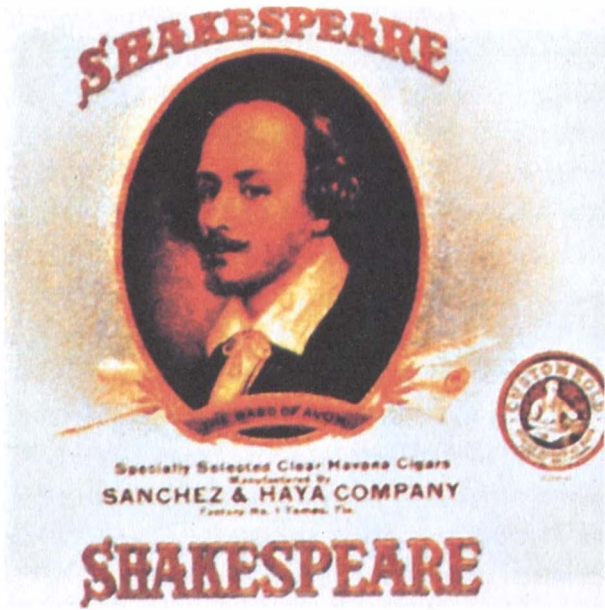

fazla oksijen puronun çok hızlı yanmasına, yani puroda aşırı sıcaklık birikmesine neden olur. Yüksek sıcaklıkta puronun yapraklarındaki katran ve yağlar serbest kalır, bu da lezzeti bozar. Puro yavaş yanarsa bu defa da soğur ve bu da uçucu kimyasalların serbest kalmasını önler.

Puro yürürken içilmez, içilirken konuşulmaz. Şark'ta nargile nasıl ağır bir tempoyla yavaş yavaş, sükûnetle içilerek insanın ânı yaşama, bir süre için çevresindeki hengâmeden kendi hayatına çekilme imkânını sunuyorsa, batıda da puro aynı işlevi görür.

Puronun dumanı içe çekilmez. Duman ağızda dolaştırılıp salıverilir. Puro, sigara gibi tablaya bastırılarak söndürülmez, yarıyı geçtiğinde içilmeye devam edilmezse puronuz kendiliğinden söner. Eğer bastırarak söndürürseniz etrafa dayanılmaz bir kötü koku yayılır, ne sizde ne de odadakilerde keyif bırakır.

Puronun sönmesi doğaldır. Bu duruma aldırma-yarak önce ucundaki külü silkeleyin, sonra ucunu iyice üfleyerek siyahlıkları azaltın. Buralarda katra-nın acılığı birikmiştir. Sonra hemen yeniden yakın. Ancak ağzınıza almayın. Puroyu elinizde döndürerek ateşe üç-dört saniye süreyle tutun, yanacaktır. Puro-nun dörtte biri kalıncaya kadar bu böyle devam edebilir. Ancak sönen bir puro üçten fazla defa da yakıl-mamalıdır. Tadı kaçar. Dörtte biri kaldığında da art-ık puronuzu yakmayın. Atın gitsin. Küllükte sön-müş halde duran bir puronun, eğer içilmeyecekse, odadan hemen dışarı çıkarılması bir görgü kuralıdır. Uzun süre ortalıkta soğumuş bir puronun öylece beklemesi odanın havasını ağırlaştıracaktır.

Avrupa Parlamentosu'ndan bir bayan parlamenter, geçtiğimiz yıllarda Türkiye'yi ziyaret etti. Ülkesine geri döndükten sonra basına şöyle bir beyanat verdi:

“Türkiye’de ziyaret ettiğim bir Belediye Başkanı, koltuğunda elini zafer işareti yapar gibi açtı, yardımcısı gelip parmaklarının arasına bir puro kondurdu. Bu tavırla Türkiye nasıl Avrupa’ya girer?”

Zafer işareti, işaret ve orta parmakla yapıldığına göre belediye başkanımız kimsenin not etmediği bir başkagaf daha yapmış: Puroyu işaret ve orta parmakları arasında tutmuş.

Puro işaret parmağı ve orta parmak arasında sigara gibi tutularak içilmez, başparmak ve işaret parmağı arasında tutularak içilir. Son bir önemli nokta da,

iki parmak arasındayken puro daima yere paralel durumda tutulmalıdır.

Gelelim şimdi de puronun külüne. Kimi tablaya silkmeden önce uğurlu olduğuna ya da aurasını güçlendireceğine inandığı için diğer avcuna silkeleyip biraz tuttuktan sonra tablaya koyar. Kimi de bırakır kendi haline ve kül kendi ağırlığıyla ne zaman düşerse düşer. Kül yere düşerse ufalanır gider. Bazıları halı ve kilim üzerine düşen külün yararlı olduğuna inanır, ancak bu durum safsatadır. Puro iyi cins ise ve içen de hakkını vererek içiyorsa, külü iki-üç santime kadar düşmeden durabilir. Normali, bu durumu göz önünde tutarak yaklaşık iki santim kül olduğunda tablaya külü zarif bir silkeleme (tablanın kenarına tıklama) hareketiyle bırakmaktır.

Puronun saygı duyulacak özelliği bütün duyularımıza hoş bir biçimde hitap edebilmesidir. Kokuyla burnumuza, lezzetiyle damağımıza, ipekimsi temasıyla parmaklarımıza ve gri külünden salınarak yükselen dumanıyla gözlerimizi okşar puro. Sözüünü ettiklerimiz az gelir puronun yaşama verdiği rengi anlatmaya. Ya iki parmak arasında yuvarlandığında hafiften çıkardığı yaprak sesi... Kulaklarınız bayram eder.

Puro içmeyen, içenin halinden anlamaz. Puro, içene duygusal anlar yaşatır. İyilerden biriye kaprisli olacaktır. Hatta zaman zaman tavrını koyacaktır. Örneğin ehil olmayan ellerde sık sık sönecektir pu-

ro. Çünkü iyi puro, içene zevk vermeye ayarlanmış-
tır. Ancak içenin de puronun halinden anlaması ge-
reker. Bizde bir atasözü vardır: “At sahibine göre kiş-
ner.” Puro içmek de aynen at binmeye benzer. Nasıl
ki at binmek için gerçek bir binici olmak ve binilen
atın dilinden anlayacak ölçüde onu tanımak gerekir-
se, puro içmek için de durum benzerdir. Puro içen
purodan iyi anlıyor, iyi hazırlıyor, iyi yakıyor ve içi-
mi sırasında puroya gereken ilgiyi yeterince gösteri-
yorsa işte o zaman kişi aromaların çiçeğimsi mi, tah-
tamsı mı, tadının karamelli mi, acımsı mı olduğunu,
renginin mat mı, parlak mı, görünümünün kuru mu,
yoksa yağlı mı olduğunun farkına vararak keyifli an-
lar yaşayacaktır.

Bütün duyguları alarm halindedir içenin, bunlar
kendine ayırdığı özel anlardır. Bir puro içim süresi
boyunca “ânı yaşar”, keyif alır hayattan. Sanki akıp
gitmekte olan zamanı dizginlemeye çalışmaktadır ve
o akıntıdan kenara sıçrayarak ayrılmak, âdeta zama-
nı durdurmak ister. Ama nafiye, her zaman olduğu
gibi zaman akıp gidecek ve puro içen, kendine ayrıl-
mış özel anları yaşamış olarak yoluna devam edecek-
tir. Belki de bir puro içimlik süre içinde toplamış ol-
duğu enerji, karşılaşacağı engelleri devirmek için
ona itici bir güç olacaktır.

İşte bu açıdan baktığımızda puronun, belki de bir
şeylerden kaçmak istediğimiz, o yalnız anlarımızda
dostumuz, arkadaşımız, yoldaşımız, sırdaşımız oldu-
ğunu bir kez daha anlarız.

Bir puronun tadı ve kokusu, içenin ağzına dolan
dumandadır. O gri-mavi duman ki, gizemli bir iksir

gibi damakta bazen baharlı, bazen fındıklı, belki biraz bal biraz toprak, hatta ağaç tatları bırakarak tekrar dışarıya çıkar ve yukarı doğru süzülerek gider.

Tıpkı Rudyard Kipling'in bir mısraındaki gibi: "Kadın yalnızca kadındır ama iyi bir puro dumandır."

dumanın tadı

“Bir kutu puroyla yapabileceğiniz en iyi şey, onu düşmanınıza vermenizdir.”

Fidel Castro

Puro tadı konusunda değerlendirme konuşmaları genel özellikleri açısından şarap tadımı değerlendirmelerine çok benzer. Puro içicisi iki kişi purolar hakkında bir sohbete başladı mı, yandınız. Söyleyeceğiniz bir şey varsa hemen söylemeli ve gitmelisiniz. “Onlar bitirince söylerim” deyip de sıranızı beklerseniz, vay halinize! Ağaç olur, kök salarsınız. Oysa söyleyip giderseniz, iki saat sonra birçok işinizi halletmiş olarak döndüğünüzde onları hâlâ puro konuşurken bulursunuz. Eğer yalnızca tartışıyorlarsa şanslısınız, çünkü kavga ediyor da olabilirlerdi. İki puroseverin aynı puro hakkında görüş ayrılıkları olması gayet normaldir. Birinin “orta” dediğine diğeri “tam gövdeli” diyecek, biri o puroyu methedecek, diğeri bu durumu kabul etmeyecek... Ve hayat puro dumanı etrafında böylece sürüp gidecek...

Dolayısıyla zaman içinde puro değerlendirmesi için bazı genel kabuller ortaya çıkmıştır. Her ne ka-

dar tadı algılanmaya çalışılanın, duman gibi uçucu bir şey olması ve kişiden kişiye algılama farklılıkları bulunması, ne kadar sağlıklı bir tespit yapılabileceğiyle ilgili kuşku uyandırıyor da en azından tespitleri yapanların aynı puro dilini konuşmaları ve çoğunluğun bir tespit etrafında yoğunlaşmasıyla her şeye rağmen bir sonuç elde edilebilmektedir.

Özellikle profesyoneller tarafından yapılan tadım seansları çok ciddi bir mesleki disiplin ve rasyonel çerçeveler içinde yapılır. İki türlü puro tadım seansı vardır: Birinde puroların etiketleri üzerindeyken tadım yapılır. İkincisinde ise etiketsiz purolar dağıtılarak, tadıcılardan yorumları alınır. İşte bu noktada tadıcıların kokusal belleklerine daha fazla gerek duyulur. Buna “kör tadım” ya da “körlemesine” denir.

Sertlik

Bazıları puronun sertlik derecesiyle lezzet değerlendirmesini birbirine karıştırır. Biz öyle yapmayacağız. Puro hakkındaki bu iki farklı özelliği iki ayrı açıdan inceleyeceğiz.

Öncelikle puronun sertlik derecesini inceleyelim. Bir puroya kuvveti (*strength*) veren nikotinin purodaki yoğunluğudur. Nikotin ne kadar fazla olursa o puro o kadar kuvvetli, yani sert olur. Bir puro ne kadar koyu renkli yaprağa sahipse, o kadar serttir, bu da puronun gövdeli olması demek değildir. Gövdenin nikotin miktarıyla bir ilgisi yoktur. Gövdeli puronun lezzeti damakta daha uzun süre kalır. Kuvvetin puronun kalitesiyle de bir ilgisi yoktur. Demek ki bir puro kuvvetli, ancak gövdesiz olabilir. Yani niko-

tin miktarı yüksektir, ancak damakta bıraktığı lezzet hemen kaybolabilir. Tam tersine, bir puro kuvvetsiz, yani hafif ama damakta bıraktığı lezzet uzunca süre kaybolmadığı için gövdeli olarak tanımlanabilir.

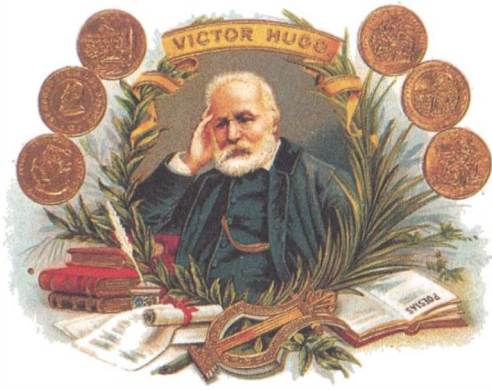
Şimdi puronun gövdeli/gövdesiz durumunu bir kenara bırakarak, yalnızca kuvvetini ele alıp kaldığımız yerden devam edelim. Puronun kuvvetini zayıf, orta, kuvvetli ve çok kuvvetli diye tarif edebiliriz. Yani az nikotin içerenden çok içereye doğru. Puronun kuvvetinden hareketle o kuvvetin içim sırasında içende bıraktığı etki farklı sertlikler biçiminde olur.

Puronun kuvvetinin derecesine paralel olarak da "puronun sertlik skalası" oluşur. Her puro, tadım sırasında değerlendirmeye tabi tutularak bu skala içerisinde ait olduğu yere oturtulur. Sözü edilen skala aşağıda birkaç marka örnek alınarak verilmiştir:

•Hafif içimli	Guantanamera, Fonseca, Ho-
yo de Monterey
•Hafif-orta içimli	H. Upmann, San Cristobal
de la Habana, CAO, Dunhill
•Orta içimli	Punch, Trinidad, Romeo y Ju-
lieta, Cohiba Lin. 1492
•Orta-sert içimli	Montecristo, Cohiba Lin.
Classica, Cuaba
•Sert içimli	Partagas, Bolivar, Saint Luis
Rey, Roman Allones

Buke ve aroma

Puroyu yakmadan önce burnumuza yaklaştırıp kokladığımızda algıladığımız kokulara "buke" (*bouquet*)

denir. Bukeyi yalnızca burun değ erlendirir. Puroyu yaktıktan sonra dumanından algıladığımız kokulara ise aroma diyoruz. Aromanın tespitinde de yine burun görevlidir. Çoğu zaman bu iki farklı başlık, yani buke ve aroma yanlış olarak birbirinin yerine kullanılır. Diğer yandan aromayla lezzet de birbirine karıştırılır. Oysa aroma dumandaki kokudur ve şu tanımlamalarla yapılır: Deri, biber, karamel, toprak, misk ve odun.

Lezzet

Burnumuz dumandaki kokuları ayırt etmeye çalışırken damak ve dil çevremiz var gücüyle dumandaki değişik tatları algılamaya koyulur. Sonunda dumanın lezzet (*flavor*) haritası çıkarılmış olur. Hatta daha ileri gidersek bir puronun lezzeti dumanının damak, boğaz, burun ve genizde ve hatta dudakta oluşturduğu tadın niteliği ve derinli idir. İşte size bazı puro lezzetleri: Bahar, kahve, çikolata, odun, fındık, bal, b   rtlen, turba (yosun/toprak), vanilya, tarçın.

Peki, bu lezzetler puroya nereden gelir? Puronun tadını etkileyen birçok neden vardır. Tütünün cinsi, tütünün işlenmesi, puronun yapım kalitesi, puronun yıllanmışlığı, nem oranı, saklama koşulları vb etkenler değişik tatların oluşmasına neden olur.

Gövde

Şimdi gelelim puronun gövdesine (*body*). Gövde puronun içiminde oluşan lezzetin derinliği ve damakta o lezzetin kaybolma süresiyle ilgilidir. Eğer bir puronun tok gövdeli olduğu kanaatine varılmışsa dumanının, puronun içimi bittikten sonra damakta gayet uzunca bir süre kaybolmayan yoğun bir lezzete sahip olduğu anlaşılır. Bu, puronun lezzetli olduğu anlamına gelmez. Tarif edilmiş lezzet ne ise o lezzetin yoğunluğunun ve kalıcılığının tarifidir. Gayet lezzetsiz bir puro tok gövdeli olabilir. Tok diye tarif edilmesinin nedeni, doyurucu özelliğini öne çıkarmak içindir. Bir puronun gövdesini tarif için kullanılan skala şöyledir:

- Hafif gövdeli
- Hafif-orta gövdeli
- Orta gövdeli
- Orta-tok gövdeli
- Tok gövdeli
- Ağır

Şimdi gelin sizinle birlikte bir amatör tadım seansı yapalım. Bereket versin ben bir önceki öğünde acılı, aşırı tuzlu, ekşili ya da baklava gibi şuruplu bir tatlı yemedim. Umarım siz de öyle yapmışsınızdır ama biz yine de ağzımızı çalkalamayı ihmal etmeyelim. Birer bardak açık çay içtik mi ağzımızın içi gayet ferahlar ve tadıma hazır olur. Çayları da yuvarladık, ben hazırım. Siz de hazırsanız başlayabiliriz.

Kör tadım (körlemesine) yapmayacağız. Yani etiketleri çıkarılmış puroları tatmayacağız. Etiketleri üzerinde olarak, üç değişik purodan ikişer tane getirdim, onları tadacağız. Not alacağımız için işte birer kâğıt ve birer de kalem. Kül tablaları sehpanın üzerinde. Bu arada içkiyi unuttuk. İçki neden mi gerekli? Puroyu tadarken arada birer fırt alacağız ki ağzımızın kıvamı nötrleşsin ve bir sonraki tadım için önceki lezzetlerin tortuları silinsin. Şarap tadımında değişik bir şaraba geçerken bir dilim elma yiyerek damağın hazırlanması gibi. Bu arada çeyrek şişe Glenfiddich single malt viski buldum. Tadı baskın olmadığı için bu durumda içmeye gayet uygun olacağı benziyor. Şimdi bir numaralı puroyu elimize alalım.

- Şöyle baştan ayağa süzerek kusuru varsa not alalım.

- Sonra koklayalım ona da not verelim.

- Şimdi yakalım ve bakalım yanışı düzgün mü, dumanının çekimi (*draw*) kolay mı zor mu. Puronun emişini kolay/orta/zor olarak üç kategoride ifade edebiliriz.

- Şimdi bir nefes daha alıp lezzeti, aromayı ve küllü değerlendirelim.

•Biraz bekleyip damakta lezzet ne kadar süreyle kalıyor, ona bakalım.

•Üç nefes daha aldıktan sonra genel bir değerlendirme yapalım. Değerlendirmeyi zayıf/iyi/çok iyi/mükemmel, olarak yapabiliriz.

Bakın sizinki iyi, benimki çok iyi çıktı. Bir dahaki sefere üç kişi tadım yapalım ki sonuç ikiye bir olarak alınsın. Yoksa iki aynı kanaati zor yakalayacağı benzeriz. Size örnek olarak *Cigar Aficionado* dergisinde yapılmış bir tadım sonrası üç ayrı puro için verilen değerlendirmeleri aktarıyorum:

Puro 1 - aldığı not: 99

O ne duman! Çok zengin ve güçlü. Baharlı, tütünümsü, sedir ağacı ve toprakımsı karakterde. Tok gövdeli ve çok zengin lezzetlere sahip. Dakikalarca damakta kalıyor. Harika.

Puro 2 - aldığı not: 96

Çok mükemmel emişi var ve pürüzsüz deri ve sedir ağacı gövdesi lezzetleri hissediliyor. Güçlü, zengin ve tam lezzetli.

Puro 3 - aldığı not: 87

Yüzeyi hemen hemen sarı renkte, düzgün olmayan yanışı var. Direkt olarak odun ve bahar tatları öne çıkıyor ve sonra da zencefil tadı bastırıyor. Hafif-orta gövdeli.

George W. Bush ölüyor ve hemen cehenneme gidi-

RAMON ALLONES

A vintage advertisement for Ramon Allones cigars. The central figure is a woman with dark hair, wearing a red crown and a red dress with a white polka-dot bodice. She is reclining on a large, billowing red cloud, holding a cigar in her right hand. To her left is a large, ornate oval frame containing the text 'CALIDAD SUPREMA DE RAMON ALLONES Finos'. The background features a cityscape with several tall, pointed towers under a sky with radiating sunbeams. The bottom of the image is decorated with large, stylized flowers in red and white. The overall style is characteristic of early 20th-century commercial art.

CALIDAD
SUPREMA
DE
RAMON
ALLONES
Finos

Ramon Allones

Yo lo garantizo

yor. Orada kendisini şeytan karşılıyor ve "Hoş geldin, ancak burada yer sıkıntısı çekiyoruz, cehennem tamamen dolu. Bu nedenle bir kural koyduk. Yeni birisi geldiği zaman eskilerden bir kişiyi cennete gönderiyoruz. Kimin cennete gideceğine sen karar vereceksin. Ancak seçimini yaparken dikkatli ol, çünkü seçeceğin kişinin cezasını sonsuza kadar sen çekeceksin" diyor.

Yürümeye başlıyorlar. Şeytan ilk kapıyı açıyor: Usame bin Ladin. Bir direğe bağlanmış ve sürekli işkence ediliyor.

G. W. Bush: "Bu olmaz diyor. Yalnızca cezanın çok ağır olduğunu düşündüğümünden değil, bu adam çektiği cezanın çok daha fazlasını hak etmişti. O nedenle burada kalmalı."

İkinci kapı açılıyor: Saddam Hüseyin. Aşırı sıcak bir yerde gardiyan tarafından kırbaçlanırken bir taraftan da taş kırıyor. Bush'tan yine aynı karşılık geliyor.

Üçüncü kapı açıldığında Bill Clinton görülüyor. Son derece rahat bir koltuğa oturmuş, bir elinde büyük bir konyak kadehi, diğer elinde puro ve önünde diz çökmüş bir halde Monica Lewinsky.

George W. Bush mutlu bir biçimde gülümseyerek dönüyor şeytana: "Bence bu çok uygun. Gerçi kendisi politik arenada düşmanım olur ama çektiği ceza gayet makul."

Şeytan sırtarak içeri sesleniyor, "Tamam Monica, sen gidebilirsin!"

puro ülkeleri

Puro tütününü her ülkede yetişmiyor, yetişse de puro yapmaya elverişli hale gelemiyor. Bazı ülkeler yalnızca tütün yetiştiricisi, puro imalatı yapmıyor, bazıları hem tütün yetiştiricisi hem de puro imalatçısı. Bazılarıysa puro imal ediyor ancak, purolarını ya kendi tütünuyla ithal tütünü karıştırarak ya da tamamen ithal tütünden yapıyor.

Küba'da tütün yetiştirilen on üç bölge var. Ancak bunların dördü puro için önemli. En iyi tütün vereni adanın batısındaki Vuelta Abajo bölgesidir. H. Upmann, Montecristo ve Ramon Allones purolarının tütünleri bu bölgeden elde edilir. Diğer bölge Semi Vuelto bölgesi. Bu bölge de Küba adasının batısında, Vuelta Abajo'ya komşudur. Bölge bağlayıcı ve dolguluk yapraklarıyla ünlü. Üçüncü bölge Havana'ya çok yakın olan Partido. Bu bölge dış sargı yapraklarıyla tanınmaktadır. Küba'nın dördüncü tütün yetiştirme bölgesi olan Vuelta Arriba, adanın doğusuna doğru uzanan, nispeten daha geniş alana yayılmıştır ve iki farklı yöreden oluşur. Yörelerin biri Remedios'tur. Jose L Piedra ve Guantenamera marka-

Üretilen puroların yaklaşık yüzde seksenini Kübalılar tüketmektedir.

Tütün ziraatinin Küba kadar eski olduğu Dominik Cumhuriyeti'nde el sarması puro 1970'li yıllarda başladı. Küba Devrimi'nden sonra Menendez ve Garcia ailelerinin öncülüğünde başlayan puro imalatının kalitesi, geçen zaman içerisinde gerek tütün cinslerinin ıslahı gerekse puro imalat işçiliğinin rafinasyonu ile doruğa ulaştı. Dominik Cumhuriyeti kalite puro liginde hatırı sayılır bir pazar payı elde etti. Bugün Santa Damiana, Don Diego, Upmann, Primo del Rey, Montecruz, Dunhill, Partagas, Macanudo, Avos, Griffin's ve OpusX markaları onların gurur kaynağı. Bazıları 1990'lı yıllarda Amerika'daki el sarımı purolara talebin artmasını 1992 yılında *Cigar Aficionado* adlı derginin yayın hayatına başlamasına bağlar. Dominik Cumhuriyeti'ndeki Amerikan yatırımları ülkenin puro ihracatını 1993-1997 yılları arasında önemli miktarda artırmıştır. Çünkü Küba 1991 ve 1992 yıllarında aşırı yağıştan etkilenmiş ve bu da yetmiyormuş gibi 1993 yılı Mart ayında çıkan bir fırtına özellikle Partido bölgesinin hasadını vurmuş, sonunda Küba'nın tütün üretim miktarı yarıya düşmüştür. Anlaşılan bu açığı Dominik Cumhuriyeti kapayarak Küba'dan pazar payı kapmıştır.

Dominik Cumhuriyeti puroları tok, gövdeli ve zengin iimlidir.

nc durağımız Honduras. Hoyo de Monterey, Punch, Belinda, El Rey del Mundo, JR Ultimates ve Puros Indios burada imal edilmektedir. Zino Davidoff, Honduras'ta imalata başlayınca Küba hkme-

tiyle arası açılmış ve 1989 yılında Davidoff, Küba'daki üretimini tamamen durdurmuştur.

Bu arada Nikaragua'yı es geçmeyelim. Burası yağlı, iyi kalite dış sargı yaprağı yetiştirebilen ender ülkelerden biridir. Jalapa ve Estelli vadilerinde iyi bir puronun her yerinde kullanılabilecek kalitede tütün yetiştirilir. 1960'lı yıllarda General Somoza döneminde Count Cristopher, Hoyo de Nicaragua, Jericho, El Caudillo marka puroların imalatı başlar. 1980'lerde Sandinista devrimini takibeden yıllarda bazı puro üreticileri ülkeyi terk edince puro endüstrisi sarsıntı geçirir. O yıllardan bu yana Nicaragua eski günlere dönmek için hâlâ yaralarını sarmaktadır.

Nicaragua puroları Honduras puroları gibi tok gövdelidir.

Küba Devrimi'nden sonra Olivia ailesinin puro imalatını başlatmış olduğu iki ülke, Honduras ve Nicaragua'nın purolarında çeşitli ülkelerin tütünleri karıştırıldığı için genel bir kanaat ortaya koymak zordur. Ancak dolgusu Dominik, dış sargısı Connecticut olan purolar hafif lezzetli, *maduro* dış sargılı olanlarsa şekerli bir tada sahiptir. Eğer dolgu Honduras ve Nicaragua tütünlerinden yapılmışsa, o zaman puronun lezzeti baharimsı olacaktır.

Meksika puro endüstrisi Veracruz'un San Andres Tuxtla kasabasında toplanmıştır. Geleneksel olarak Meksika puroları hep ucuz purolar olarak bilinirken, 1968'de Te-Amo'nun pazara girmesiyle iyi ve pahalı puro pazarı Meksika'da hareket kazanmıştır. Te-Amo'nun yanı sıra Santa Clara, Aromas de Son Andres markaları hepsi birlikte dünya pazarının yüzde beşine sahiptir.

Meksika puroları hafif ve baharatlı purolardır.

Şimdi geldik Kanarya Adaları'na. Küba Devrimi sonrası Küba'dan adaya gelen Menendez ve Garcia aileleri puro ticaretini Dominik Cumhuriyeti'nden de önce burada başlatırlar, çünkü vergi avantajı vardır. Aslında Kanarya Adaları'nın La Palma adası dışındaki adalarda iklim kuru olduğundan tütün zira-

ati zordur. İşte bu yüzden Kanarya adası imalatı olan purolar daha kuru ve daha hafif olur. Bu özelliklerinden dolayı da çabuk yanarlar. Dunhill Grande Corona burada yapılır.

Jamaika'da hafif-orta sertlikte, baharatlı ve biraz acı purolar yapılır. Örneğin Macanudo ve Temple Hall Estates burada imal edilir.

Brezilya'da tütün çoğunlukla Cruz des Almaos bölgesinde yetişir. Tam gövdeli, zengin aromalı olan Brezilya puroları özellikle Almanlar tarafından çok sevilerek içilir. Denneman Espada, Denneman Vera Cruz, Davidoff'un Zino Santos ve Por Favor markaları, Helmut Kohl'un favorisi Suerdick marka purolar Brezilya'da üretilir.

Amerika'nın kuzeydoğusunda yer alan Connecticut eyaletinde de çok kaliteli puro tütünü yetiştirilmektedir. Burada yetişen tütün yaprakları puro endüstrisinde daha çok dış sargı yaprağı olarak kullanılmaktadır. Örneğin Davidoff ve Macanudo'nun dış sargı yaprakları Connecticut tütünüdür. Amerikan purolarında dolgu yaprakları için ise Philadelphia'nın meşhur koyu renkli ve gövdeli tütünleri kullanılmaktadır. ABD'nin puro cennetleri, Florida Miami'deki Little Havana Mahallesi, yine Florida'da Key West ile Las Vegas'tır.

Avrupa'da puro imalatı ve tüketiminde İspanya başı çeker. En çok Barselona'da olmak üzere yılda 30 milyon puro tüketir İspanyollar. İspanya en kaliteli Avrupa menşeli puroların yapıldığı ülke olarak bilinir. Panamil markası buna iyi bir örnektir.

Fransa'nın güney batısındaki Bergerac bölgesinde puroluk tütün ziraati yapılır. Fransa'da daha çok Picaduro ve Voltigeur gibi küçük boyutlu purolar sevilir ve üretilir.

İtalya'da çok sert, özgün biçimli Toscani puroları imalatı vardır. Danimarka, E. Nobel marka Sumatra tütününden purosuyla, Almanya da Brezilya ve Sumatra tütünlerinden yapılan Hendelsgold markasıyla puro imalatı yapan ülkeler arasında yer alırlar.

Asya'da Burma ve Filipinlerde tütün, özellikle İspanyol purocuları için yetiştirilir. Filipinlerin Alhambra ve Flor de la Isabella markaları pek meşhurdur. Endonezya'yı oluşturan adalardan biri olan Sumatra'da da çok iyi kalite dış sargı yaprağı yetiştirilir. Sumatra yaprağı elastik olup parlak rengiyle de puro sevenlerin beğenisini kazanmıştır. Endonezya'nın bir başka adası olan Java, Sumatra'ninkisiyle aynı kalitede, ancak daha koyu renkli ve kalın gövdeli yaprağıyla tanınır. Zino Drie ve Zino Jong iki önemli markadır. Her iki adanın da Hollanda ve İsveçre purocularıyla yakın ilişkileri vardır.

Hollanda, "Dutch" purolar denilen kısa dolgu purolar ülkesidir. Hollanda bu tür purolarda dünya ticaretinin yaklaşık yarı pazar payını elinde tutmaktadır. Dutch purolarda Sumatra, Java ve Brezilya tütünleri kullanılır. Az da olsa Küba tütünü de bazı harmanlara girer. Agio, Villiger, Willem, Danneman ve Henry Winterman, Dutch purolarının en iyilerindendir.

Afrika kıtasında, Kamerun'da yetiştirilen tütünün yaprağı çok koyu renklidir ve dış sargı yaprağı olarak aranır.

Bugün tamamen kendi yerli tütününden puro yapan üç ülke bulunmaktadır: Küba, Filipinler ve Brezilya. Puro imalatı bunlardan başka ülkelerde de yapılmaktadır ama bu sayacağım ülkeler ya tütünü ithal etmekte ya da ithal ettiği tütünle kendi yetiştirdiği tütünü harmanlamaktadır: Jamaika, Kanarya Adaları, Nikaragua, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Meksika, ABD, İspanya, İtalya, Hollanda ve Türkiye.

Fransız, Kübalı, İngiliz, Alman, Rus, İranlı, Hollandalı, bir de bizim Temel barda sohbet ederlerken sıra gelmiş kendi memleketlerini övmeye.

İngiliz, "Arkadaşlar..." demiş, "Bizim biramız çok meşhurdur, içmeye kıyamazsınız."

Fransız hemen girmiş konuya, "Bizim kızlarımız meşhurdur..." demiş, "Öpmeye kıyamazsınız."

Kübalı şaşkın, o da purolarını övmüş, "Dünyanın en iyi purolarını yaparız" demiş.

Alman içini çekerek, "Hey gidi memleketim..." demiş, "Biz öyle arabalar üretiriz ki binmeye doyamazsınız..."

Hollandalı hemen atılmış, "Evlerimiz..." demiş, "Bizim dünya şirini evlerimiz meşhurdur..."

"Bizim en meşhur şeyimiz KGB'dir" demiş Rus. "Dünyanın bir ucunda sinek havalansa KGB haberdardır!..."

İranlı, "Halılarımız..." demiş, "Yumuşacıktır ve çok meşhurdur..."

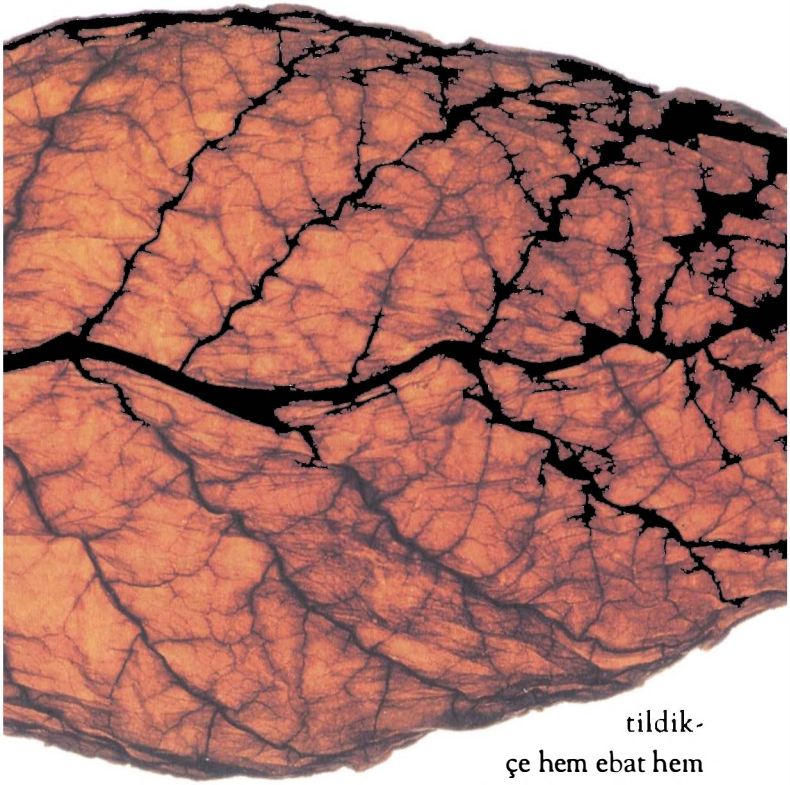
Sonra hepsi birden suskun oturan Temel'e dönmüşler. Temel sakın sakın bakmış onlara ve gülerek başlamış anlatmaya:

"Bizim delikanlılarımız meşhurdur. Öyle ki, alır Fransız'ın kızını, yakar Küba purosunu, içer İngiliz'in birasını, atar kızı Alman'ın arabasına, götürür Hollandalı'nın evine, yatırır İran halısının üzerine, değil kocasının, KGB'nin bile ruhu duymaz..."

puro çeşitleri ve seçiminiz

Puro seçimi, şarap seçimine benzer. Hatta daha zordur. Muhtemelen bu yüzden Davidoff, portföyündeki özel imalat purolarına Fransa'nın emsalsiz güzellikteki şaraplarının adlarını vermiştir. Şarap seçerken birlikte yenecek yemekle uyumu, seçimde ağır basarken, puroda birkaç açıdan değerlendirme yapılarak karar verilir. Puronun rengi, sertliği, biçimi, formu önem taşıyacaktır. Yalnızca Havana purolarında iki yüz elliyi aşan ebat, bini aşan çeşit bulunmakta ve aralarından seçim yapmak zorunda olanlar âdeta çıldırmaktadır. Bu işin en kolay yolu, neyle başlamışsanız, neye alıştıysanız onunla devam etmektir. Sertliğini, boyunu, yüzük çapı kalınlığını beğenmiş ve devam etmekte bir sakınca görmüyorsanız dünyanın en stressiz adamısınız, çünkü bir daha seçim yapma derdiniz yok. Ama zoru seçmek isterseniz şöyle bir yol izlemelisiniz ve önce şuna karar vermelisiniz: Hafif içimli bir puro mu, yoksa sert içimli bir puro mu arıyorsunuz?

Puroya yeni başlayanlara küçük ebatlı ve hafif içimli puroları tavsiye ederim. Zamanla damak eği-

tildik-
çe hem ebat hem
de içilen puronun sertli-
ğinin artırılması daha doğru olacaktır. Puro içmeye
devam edildiği sürece zaten damak kendiliğinden si-
zi daha sert purolara doğru götürecektir. Tıpkı bir
masum öpücükle başlayan bir ilişkinin bir süre son-
ra derinleşmesi gibi. Sertlik derecesinin seçimi kişi-
nin ne aradığına, karakterine, huyuna, neyin hoşu-
na gittiğine göre değişecektir. En iyisi puroları içerek
denemek. Damak yalan söylemez.

Puronun uzunluğu ve biçimine gelince, bazıları
puroya fazla zaman ayıramayacağından kısa puroları
tercih eder, bazıları tadına daha uzun süre varabil-

mek için *corona* ya da daha uzun puroları seçer. Bazıları da yüz biçimine göre puro seçer. Onlar puronun aksesuar olarak dış görünümde, zerafet özelliğini ön plana alırlar. Örneğin toparlak yüzü olanlar uzun ince purolardan uzak dururlar. Aynı kuşkuyla uzun ince yüzü olanlar da kısa purolardan uzak dururlar. Estetiği ön plana alanların işi kolaydır. Aynanın karşısında birkaç ebat denerler ve uyanı alır giderler.

Kimisi de puroyu yaşına göre seçer. Küba'da çok yaygın kullanılan bir deyiş vardır: "Otuzunuza yaklaşırken otuz, ellinize yaklaşırken de elli inçlik yüzük çaplı puro içmelidir."

Bir de puronun seçiminde günün hangi zamanında içeceğiniz önemlidir. Sabahları puro içmemenizi öneririm. İllaki içecekseniz en hafifinden olmalı. Öğle için hafif ve hafif-orta sertlikte purolar uygun düşecektir. Akşam yemeğinden sonraysa sertliği engellemeyin. Koyverin gitsin, en sertine kadar yolu var. Hele zor bir gün geçirmişseniz, ancak sert bir puro günün tortusunu atacak ya da en azından o günün sonunu tatlıya bağlayabilmenize yardımcı olacaktır.

Puro seçiminizi kolaylaştırmak için gereken ön bilgileri, "dumanın tadı" bölümünde vermiştim. Bunlar puronun bukesi, aroması, lezzeti, gövdesi, kuvveti, sertliği ve çekimiydi. Hepsi de damağımıza hitap eden ana unsurlardı.

Şimdi de sizlere puronun gözümüze ve elimize hoş gelen ana unsurlarını anlatacağım. Bunlar da en az damağımıza hitap edenler kadar önemli bilgiler

olacak ve bilgilerimiz tamamlandığında puro seçimi konusunda zorluk çektiğiniz günler artık geçmişte kalmış olacak. Puromuzu seçerken gözümüze ve elimize düşen görevler nelerdir? Gözümüz puronun rengindeki şifreyi algılayıp çözerken, elimiz de puronun ebadı hakkında uyum raporu verecektir.

Öncelikle puronun rengini inceleyelim:

Puroların renk yelpazesi

<i>Claro claro</i>	Yeşil
<i>Claro</i>	Sarıya çalan açık kahverengi
<i>Colorado claro</i>	Orta kahverengi
<i>Colorado</i>	Kızıl kahverengi
<i>Maduro colorado</i>	Koyu kahverengi
<i>Maduro</i>	Siyaha çalan kahverengi
<i>Oscuro</i>	Siyah

Bir puronun rengi ne kadar koyu olursa sertliği de o denli fazla olur. Yani nikotini yüksektir. Bu genel bir kuraldır. Şimdi yukarıdaki bazı renkler için size ek bilgi vermem gerekiyor.

Bunlardan *claro claro* aynı zamanda *double claro*, *candela* ya da *jade* olarak da adlandırılır. Bu renk Amerika'da eskiden çok popüler olduğu için tütün piyasasında AMS, yani American Market Selection adını almıştır. Ancak artık bir esprisi kalmadı, çünkü Amerika'da da her renk puro tüketilir oldu.

Aynı zamanda *rosado* olarak da bilinen *colorado*, tütün piyasasında EMS, yani English Market Selection adıyla tanınmıştır. Bu tanım da giderek geniş-

lemiş ve günümüzde *colorado claro* ve *claro*'yu da kapsamıştır.

Maduro ise İspanyol piyasasında baş tacı edildiğinden o da SMS, yani Spanish Market Selection adını alır. Bu tanıma zaman zaman *oscurо* renginin girdiği de olur.

Havana renk skalasında *clarо clarо* ve *oscurо* bulunmaz, çünkü her iki renk de Küba dışında yetişen yaprakların renkleridir. *Clarо clarо* daha çok Amerikan Connecticut dış sargı yaprağı rengidir. *Oscurо* ise Nicaragua, Brezilya, Meksika ve az da olsa Connecticut'ta yetiştirilmektedir.

Puronun renk yelpazesini öğrenmekle işimiz bitmez, çünkü puronun rengi puronun bazı özelliklerini de yansıtır. Gözümüzden beklediğimiz, bu özelliklerin ortaya çıkarılmasıdır. İşte size renklerin puro hakkında verdiği ipuçları:

Puro renklerinin anlamları

<i>Clarо clarо</i>	Yaprak toplandıktan sonra ateş üzerinde ya da özel fırınlarda rengini kaybetmeyecek biçimde kurutularak yeşil rengi muhafaza edilir. Böylece daha hafif ve daha az yağlı bir yaprak elde edilir.
<i>Clarо</i>	Yaprak gölgede yetiştirilmiştir.
<i>Colorado clarо</i>	Doğal tütün yaprağı rengi budur. Dominik, Kamerun ve Küba purolarında kullanılır.

<i>Colorado</i>	Güneş altında yetiştirildiğinden aromalı, zengin lezzetli ve olgunlaştırılmaya uygun purolar yapılır.
<i>Colorado maduro</i>	Orta sertlikte, <i>maduro</i> 'dan daha aromalı, zengin lezzet veren purolar yapılır. Genellikle Honduras purolarında kullanılır.
<i>Maduro</i>	Aroması daha az, lezzeti ise <i>colorado maduro</i> 'dan daha fazladır.
<i>Oscuro</i>	Bukesi az, ancak çok kuvvetli puroların imalatında kullanılır.

Artık çeşitli renk tonlarına sahip puroları gördüğümüzde o purolar hakkında genel kanaat öne sürebilecek bilgilere sahibiz. Şimdi geldik puronun boyutlarına. Puro boyutları için iki ölçü kullanılmaktadır, biri kalınlığı diğeri uzunluğu için. Her ebat için piyasada ticari adlar oluşmuştur. Havana purolarında ayrıca her ebat için orijinal bir fabrika adı vardır. Hepsini burada belirteceğim, ancak öncelikle şu ölçü işini çözelim.

Ölçülerin birincisi yüzük çapıdır (*ring gauge*). Bu ölçünün birimi, bir inçin altmış dörtte biri. Otuz iki yüzük çaplı puro dendiğinde biz 32/64, yani yarım inç çapında bir puro kalınlığı olduğunu anlayacağız.

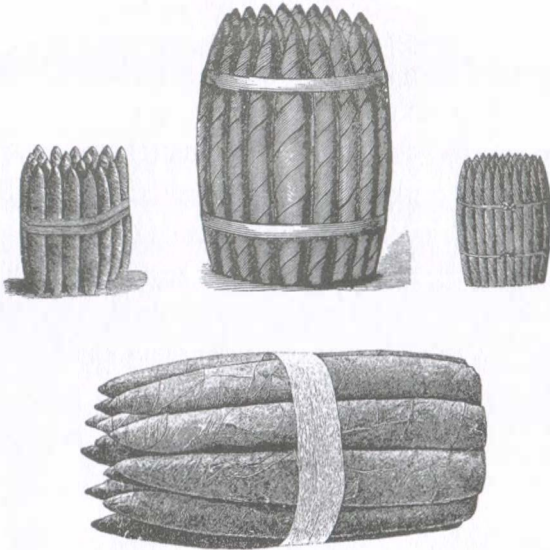
Bu kitaba ek olarak puronuzun yüzük çapını ölçebileceğiniz bir kılavuz verilmiştir.

Havana puroları yüzük çapının ölçüsüne göre üçe ayrılır:

	Yüzük çapı
•Dar yüzük çaplılar	26 - 39
•Orta yüzük çaplılar	40 - 46
•Geniş yüzük çaplılar	47 - 52

İkinci ölçü ise uzunluktur. Puroların uzunluğu da inç üzerinden hesap edilir. Yine kitaba ek olarak puronuzu ölçebileceğiniz bir inç-cetveli verilmiştir.

Şimdi puroların ebatlarına göre adlandırılmasına gelelim. Bu defa Havana purolarıyla başlayalım:

Popüler havana purolarının ebatları (pajeros)

Fabrika çapı tanımı	Pazardaki popüler adı	Uzunluk (inç)	Yüzük
------------------------	--------------------------	------------------	-------

(Vitola di galera) (Vitola di salida)

Mareva	Petit corona	5.12	42
Corona	Corona	5.62	42
Cervantes	Lonsdale	6.12	42
Laguito No: 1	Lancero	7.50	38
Prominente	Double Corona	7.62	49
Julieta No: 2	Churchill	7	47
Dalia	8-9-8	6.25	43
Robusto	Robusto	4.87	50
Piramide	Torpedo	6.12	52
Exquisito	Figurado	5.75	46
Perla	Tres petit corona	4	40
Laguito No: 3	Panatela	4.48	26

Başta ebat normlarına uzun süre bağlı kalmış olan puro endüstrisi Küba Devrimi sonrasında farklı ülkelerde imalata başladığından bu yana (Havana puroları dışında) herhangi bir puro ebadı normu kalmamıştır. Bu birkaç bin ebadın kullanıldığı, önüne gelenin kendi ürününü farklı kılmak için ebat eklediği bir sektördür. İşte bu nedenle size Küba dışında üretilen purolarda, dünyada en fazla satan klasik puro ebatlarını vereceğim.

Küba dışındaki imalatla klasik puro ebatları (pajeros)

Pazardaki popüler adı	Uzunluk (inç)	Yüzük çapı
<i>Demitasse, Ascot, Belvedere</i>	3.48	30-36
<i>Petit Corona</i>	4.48	40-42
<i>Petite Belicoso</i>	5	40
<i>Corona</i>	5.48 - 6	42-44
<i>Corona Extra, Corona Royale</i>	5.48	44-46
<i>Robusto</i>	5 - 5.48	50
<i>Panatela</i>	5 - 7.48	33-38
<i>Corona Gorda</i>	5.12 - 6	46
<i>Lonsdale</i>	6.25 - 6.48	42-44
<i>Toro</i>	6.48	46-47
<i>Churchill</i>	7	48-49
<i>Double Corona, Long Panatela</i>	7.48 - 8	49-52
<i>Presidente, Gigante</i>	8.48	52

Yüzük çapı ve uzunluğu ne olursa olsun genelde purolar biçimlerine göre iki başlık altında toplanır. Biri, düz silindirik biçimli, düzgün kenarlılar, yani *pajeros*, diğeri ise kenarları düz olmayan, biraz tuhaf biçimli olanlar, yani *figurados*.

Yukarıda vermiş olduğum bütün ebatlar *pajeros* başlığı altındaki purolar içindir. Şimdi de size *figurados* tipi puroların ebatlarını veriyorum:

Şekilli puroların ebatları (*figurados*)

<i>Belicoso</i>	<i>Pyramid</i> 'in başı yuvarlatılmış kısası. (5-5.48 x 50) <i>Corona</i> ve <i>corona gorda</i> 'ların sivri uç-lusu.
<i>Culebra</i>	Saç örgüsü biçiminde birbirine do-lanmış üç <i>panatela</i> (5 x 38)
<i>Diademas</i>	Büyükçe bir <i>torpedo</i> . (8 x başta 40, ayakta 52-54)
<i>Perfecto</i>	19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ba-şında modaydı, şimdi <i>out</i> . Göbekte şişkin, başı yuvarlak ve kapalı, ayağı sivri ve kapalı. (4. 48 -5 x 38)
<i>Ideales</i>	<i>Perfecto</i> 'nun uzunluğunu, 6.48 inç uzunlu-ğuna kadar çıkabilir.
<i>Pyramid</i>	Baştan ayağa doğru sivriltilmiş, başı kıvrık, ayağı kesik. (6-7 x başta 40, ayakta 52-54)
<i>Torpedo</i>	<i>Pyramid</i> 'in aynısı, ancak ayak ucu kapalıdır.

Bu kitabı buraya kadar okumuş bir kişi olarak artık puro konusunun temel bilgilerini yalayıp yutmuş bu-lunuyorsunuz. Ancak şu sıralarda hâlâ aklınızın bir köşesinde “Bir puro mağazasına gidip puro almaya

kalktıgımda, bu bilgilerle ideal puromu alabilir miyim?” sorusu sizi kemiriyor olabilir.

Ne yazık ki, size cevapım “Hayır” olacaktır. Çünkü puro sonuçta bir keyif işidir ve siz gerek ebat gerekse tat olarak yine de kendi puronuzu deneye yanıla kendiniz seçeceksiniz. Tek yöntem budur.

Puro dergileri var. Kimi ayda bir, kimiye üç ayda bir yayımlanmakta. Bu dergileri bir süre takip ederek oradaki profesyonel tadım sonuçlarından yararlanabilirsiniz. İlginiz daha ileri boyuttaysa yurtdışı seyahatlerinizde puro kulüplerine uğrayarak, oralardaki *cigar lounge*’larda puroseverlerle istişarelerde bulunurken, bir yandan da çeşitli puroları deneyebilirsiniz.

İlginiz daha da ileri boyuta varırsa “Big Smoke” denilen ve en büyüğü, her yıl Kasım ayında, Las Vegas’ta yapılan, yaklaşık 3000 kişinin aynı anda puro

içtiği muhteşem bir puro şölenine katılmak hayatınıza bir başka renk katabilir.

Bu arada aklınızda “Acaba ülkemizde kaliteli puro içenler arasında en fazla hangi purolar popüler?” diye bir soru varsa işte bu günlerde gözde olan ilk üç puro çeşidi: Cohiba Siglo VI, Montecristo Edmundo, Romeo y Julieta Churchill

Kadın kocasını Temel'le aldatıyormuş. Birden odaya kadının kocası girmiş. Temel hemen dolaba saklanmış.

Adam, Temel'in purosunu görmüş: “Bu puro da neyin nesi ha? Söyle çabuk.”

Temel dolaptan fırlamış: “Hakiki Küba purosudur. Sen ne deyişun hemşerim?..”

yemek / puro / içki

“Deniz aşırı ülkelerden gelmiş iyi bir puro
bu dünyanın bayağılığına geçit vermiyor.”

Franz List

Eğer mevsim yazsa, sıcak bir günün ardından öğle ya da akşam yemeği olmasına bakılmaksızın orta boy bir puroyla buz gibi bir bira, aperatif için çok uyumlu bir ikili olacaktır. Ama hava soğuksa, akşam yemeği öncesindeki aperatifte bir *single malt* İskoç veya İrlanda viskisi ya da kaliteli klasik harman İskoç viskisi daha çok yakışacaktır puronuza. Aperatifte siz siz olun, sakın egzotik bir kokteyl almayın. Eğer alırsanız puronuz sizinle gurur duyamayacaktır. Peki, puronuz ne olmalı ki gururu olsun? Aperatifte, *panatella* ya da *Connecticut-shade* dış sargılı hafif-orta gövdeli purolar uygun olacaktır. Öğle yemeği sonrası için tavsiyem *claro* ya da *colorado* purolardır.

Ardından güzel bir puro tütürmeyi düşündüğünüz bir akşam yemeği nasıl olmalı? “Yoğurtlu tütün kavurması, tütün bayıldı, tütün pilavı, tütün böreği ve sonunda da kaymaklı tütün baklavası.” Siz benim dalga geçtiğimi sanıyorsunuz. Oysa bu mönüyü 1910’lu yıl-

larda İzmir'de verilmiş bir ziyafetin davetiyesinden aynen alıntılıyorum. O yıllarda bir Japon doktorun tütün yapraklarının sağlığa yararlı olduğunu ve B vitamini içerdiğini açıklamasıyla birlikte tütünlü yemekler bir süre moda olmuş Ege bölgesinde.

Hatta önüne konulan her şeyi yiyip bitirene “daha yetmedi mi?” anlamında, “Ziftin pekini ye!” denilmesinin tütün yapraklarından yemek yapıldığı dönemde ortaya çıktığı söylenir!

Biz yine günümüze dönelim.

Giriş yemeği herhangi bir yemek olabilir. Burada bir kısıtlama yok. Ancak ana yemek kuzu dana, sığır ya da av etlerinden biri olmalıdır. Mümkünse salata-yı es geçmeli. Eğer mutlaka salata yenecekse, üzerine rokfor veya herhangi bir küflü peynir ya da tulum peyniri serpilmelidir. Yemeğin sonunda bırakın herkes tatlısına yumulsun. Siz tatlıya elinizi sürmeyin. Dondurma, sütlaç gibi hafif tatlılardan bile uzak durun. Ahmet Rasim aynı fikirde değil ama siz ona kulak asmayın. Bakın aşağıdaki dizelerde baklavayla tütün içmenin ne hoş gideceğini kendine özgü şairane bir üslupla nasıl anlatıyor.

“Üstüme adem gelir içtikçe gayet hoş tütün
Kavlimi teslim eder zanneylerim âlem bütün
Bir hakikattir sözüm meşrebçe zira keyf için
Soframızdan bir zaman eksikliğin göstermesün
Aşına-yı hal-i dildir, mihr-bandır baklava.”

İçki olarak ana yemekte gövdeli kırmızı şarabı tercih edin. Herhangi bir Bordo sarabı, Zinfandel, Merlot,

Cabernet Sauvignon, Sangiovese ya da yerlilerden Öküzgözü Boğazkere kupajları, Karma Cabernet Sauvignon-Öküzgözü kupajı, Sevilen Centum, Corvus Corpus ya da Kalecikkarası gayet uygun olacaktır. Eğer beyaz şarap içilecekse işiniz zor. Yerlilerden Chardonnay, yabancılardan da yine Chardonnay ve Burgonya şaraplarıyla kısıtlı kalacaksınız.

Şimdi geldik yemekten sonra hangi puronun içilmesinin uygun olacağına. Genel uygulama hafif yemekten sonra hafif, soslu kırmızı et ya da av etli ağır sayılabilecek bir yemekten sonra da kuvvetli bir puro içilmesidir. Yemek sonrasında açlık giderilmiş ve bir gevşeme, rahatlama evresine girmiş bulunuyoruz. Tam tüketim bitti derken, gevşeme halinde bile vücut besbelli bir şeyler tüketecek yine. Ne mi tüketecek? Biraz içkiyle son perdeyi indirirken, yanına biraz da duman gerekecek.

Puro yemekten hemen sonra yakılmaz. Puroyu yakmadan önce en az on beş dakika beklenmelidir. Bu süre içerisinde ağız yemeklerin bıraktığı tatlardan arınır. Hatta bazı puro tiryakileri yemekten sonra ağızlarını çalkalar ki kalmış yemek artıkları puronun tadını bozmasın. Bazıları da bir içki söyler puronun yanına ve puroyu meze yapar âdeta. Bu da uygun karşılanmaz. Uygunu yemekten sonra içkinin söylenmesi ve on beş-yirmi dakikada içki bitirildikten sonra, yani içki ağzın içini puroya hazırlayıp görevini tamamladıktan sonra, puronun yakılmasıdır. Puroyla birlikte içilecek içki (cinsine bakılmaksızın) puronun ağızda bırakması gereken tadı bozacak ya da en azından onu içki tadıyla harmanlayacaktır.

Ama siz buna aldırmayın ve şöyle düşünün: “Ben bir puro degustatörü müyüm?” Ben bu soruyu kendime soruyorum ve “değilim” cevabını verdikten sonra puromun yanında mis gibi malt viskimi yıllardır yuvarlıyorum. Anlaşılan benim damak zevkim ikisinin harmanına daha uygun. Belki sizinki de öyledir.

Eğer arka arkaya birkaç puro içmek niyetindeyseniz ya hep aynı puroyu içmelisiniz ya da purolarınızı hafiften kuvvetliye doğru sıralamalısınız. Örneğin ilki orta boylu bir *colorado* ise ikincisi daha koyu renkli ve daha büyük olan *demi-corona* olabilir.

Şimdi işin bir başka önemli tarafına geldik. Yemekten sonra ne içmeli?

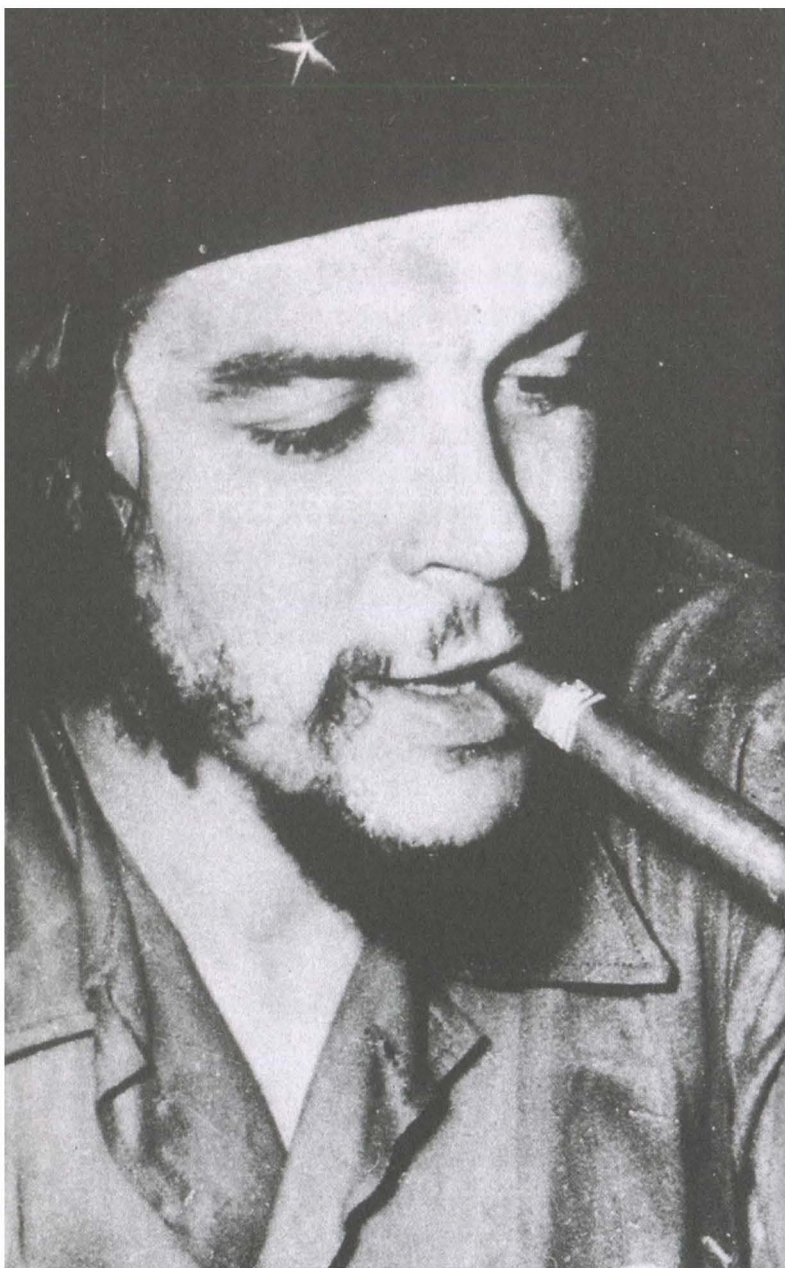
Nasıl ki yemekte yiyeceğimiz yemeğe uygun bir şarap seçiyorsak, bu defa da puro içeceğimizi göz önünde bulundurarak birinin diğerini bastırmayacağı ahengi yakalayacak bir beraberlik yaratmalıyız içki seçimimizle. Genel kural tok gövdeli sert içkilerin hafiflere tercih edilmesidir. Konyak, brendi, Porto şarabı, şeri ya da *single malt* viski, kaliteli harman viski, tek fıçı burbon ya da Tennessee viskileri puroyla en uygun olacak içkilerdir.

Puroyla likör ve kokteyller çok tatlı kaçır. Bu gibi içkilerin damakta bıraktığı tatlı hâkimiyeti, eğer puronuz iyi bir puroysa, dumanındaki çoğu lezzetlerin damağınız tarafından algılanamamasına yol açar. Puroya yazık olur, tabii size de. Cin ve şampanya sonradan ağızda bir kuruluk bırakacağı için puroyla birlikte tavsiye edilmez. Bira da tavsiye edilmez ama illaki bira olacaksa Strong Ale ya da Dark Lager bira olmalıdır. Tabii Kübalı bir misafiriniz varsa, yuka-

rıda saydıklarımın hepsini elinin tersiyle itip rom arayacaktır purosunun yanına ve içkisini mutlaka sek içecektir.

İçkimizi seçtik, şimdi artık bir de puro seçmeliyiz. Uzun ve kalın yüzük çaplı, yani güçlü bir puro gerekecek. Akşam purosı, Corona ya da daha büyük yüzük çaplı olmalıdır. Honduras, Kamerun *maduro* bir puro uygun olabilir mi? Yoksa *Churchill double corona* mı olmalı? Bence ideal ebatlar bunlardır. İçki yemeğin hazmına yardımcı olurken, aynı zamanda esrikliğimizi bir süre daha devam ettirmemize, gevşememize yarayacaktır. Duman da bu süreyi olabildiğince uzatmaya. Örneğin bir kadeh konyağı içme süresi 15-20 dakikayı geçmezken, iyi bir puro devreye girdiğinde 35-40 dakikaya çıkıverecek bu süre.

Şimdi ne eksik kaldı? Bence sade bir Türk kahvesi.

bir yaşam stili olarak puro

*“Puro içmek, insanın kaybolan ritmini bulması,
kendisiyle konuşması demektir, bir senfonidir.”*

Zino Davidoff

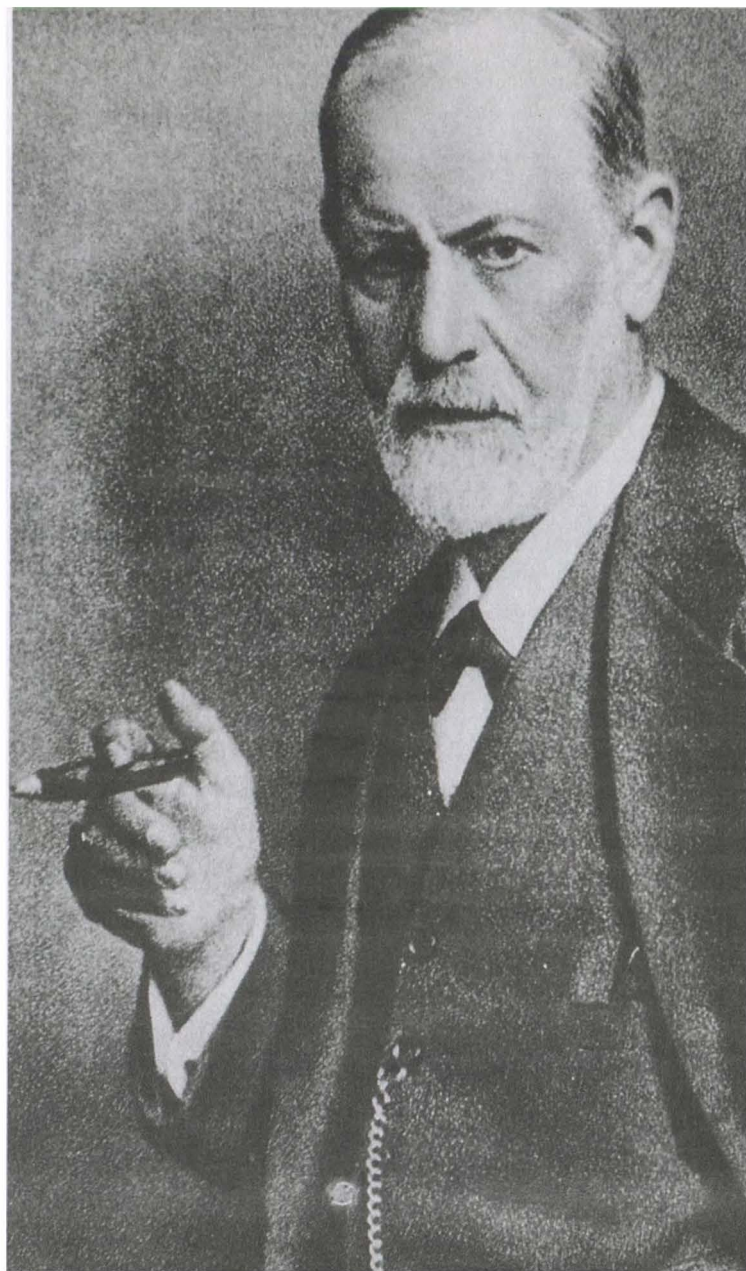
Kitabın “puronun tarihi” bölümünde puronun zaman içerisinde bir dönem işçi sınıfının başkaldırı simgesi, bir başka dönemdeyse kapitalist sınıfın egemenlik bayrağı olarak rol aldığına değinmiştim.

Bir zamanların efsanevi gerilla lideri Ernesto Che Guavera’nın dudakları arasında da yer almıştı puro. Che Guavera koyu bir puro tiryakisiydi. Onun sağ kalan arkadaşları dumanı içine çekerek içtiğini anlatır üstelik. Che, Batista diktatörlüğüne karşı isyan başlatmış ve devrimden sonra da Sanayi Bakanı olarak görev yapmıştı. Bakanlığı bırakıp Bolivya’ya gitmiş, orada pusuya düşürölüp öldürölümüştür. Öldüğünde 39 yaşında olan Che bir gerilla gibi yaşayarak, inandığı dava uğruna hayatını vermişti. Che’nin bu hazin sonu toplum vicdanına o denli sığmamış ki, onlarca yıl geçmiş, posterleri hâlâ öğrenci yatakhanelerinde, karizmatik çehresi gençlerin tişörtlerinin ön yüzünde.

Ama bununla da kalmaz puronun sosyal hayatımızdaki yeri. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uzunca bir süre, özellikle Amerika’da sirklerdeki mini atış poligonlarında hedefi on ikiden vuranlara ödül olarak verilirdi puro. İşte bu nedenle olmalı ki Amerikan halkı önemli kazanımlarında kendisini, puro yakarak, çevresine de puro ikram ederek kutlar. Hatta bir müsabakayı kıl payı kaçırdığında “*Close, but no cigar*”, yani “Yaklaştım, ama puroyu alamadım” der. “Ne gibi olaylar için purolu kutlama yapılır?” diye soruyorsanız, doğum, mezuniyet, büyük bir satış, ortaklık sözleşmesi imzalanması gibi hayatın tatlı dönemecilerini örnek olarak verebilirim.

Puro kimi zaman şunun kimi zaman bunun simgesi olmuştur ama sanat hayatımıza hizmeti sürekli-
dir. Kimileri bunu, puronun bir içimlik sürede insanı alıp götürmesine, yani günlük hayatın dertlerinden kopararak, kafasını toparlamasına ve bu yolla yaratıcı yönlerini teşvik etmesine bağlar. Örneğin Honoré de Balzac’ın purosuz yapamadığı, Stendhal’in ağzından Toscani marka İtalyan purosunu düşürmediği söylenir. Ernest Hemingway’i de unutmayalım. Puroya olan sevgisi onu bir süre Havana’da yaşamaya çekmedi mi? Daha da sayabilirim: Somerset Maugham, Herman Melville, Maurice Ravel, Mark Twain, Virginia Woolf, Franz Liszt.

Ne cevherler yaratıyor puronun o gri-mavi dumanı, gördünüz mü? Sigmund Freud da puroyu çok sever ve günde yirmi tane içermiş. Bir psikoanalist olarak, acaba o, puroya olan tutkusunu hangi iç âlem bozukluğuna ya da dürtülerine bağlardı? Üstadın pu-

ronun erkek cinsel organına benzeyen biçimi hakkında fikri sorulduğunda, “Puro bazen yalnızca purodur” diye geçiştirici, ancak bir o kadar da manidar cevap verdiği bilinir.

Orson Welles

Puro beyaz perdede de yerini almıştır. Sinemadaki ilk puro içimini gösteren sahne 1904 yılında çevrilmiş olan *Every Man His Own Cigar Lighter* adlı filmde yer almıştır. Beyaz perdede puro genellikle güç simgesi olarak kullanılmıştır. Bana “20. yüzyılın puro içen güçlü adam imajını sergileyen üç ad say” deseniz hiç düşünmeden aklıma şunlar gelir: Winston Churchill, Fidel Castro ve Orson Welles. Günde 20-30 puro içen yönetmen ve aktör Orson Welles kendi filmlerinde de sık sık elinde purosuyla görünürdü. Welles’in sürekli puro içen bir medya kralını canlandığı, *Citizen Kane* filminde puro güç, servet ve kendini beğenmiş bir kapitalist zengini simgelemektedir.

Bizde de Anadolu’daki birçok bakkal ve diğer işyerlerinin duvarlarına asılan “peşin satan-veresiye

satan" posterindeki ağzı purolu maroken koltuğa kurulmuş, ağzında purosuyla "vicdansız patron" tipi bizim neslin belleğine âdeta kazınmıştır. Uzun yıllar *Hürriyet* gazetesinde yayımlanmasına rağmen, ağzında purosunu, üstünde smokini, elinde bastonuyla "vicdanlı patron" tipi *Güngörmüşler*'in Tonton'u bile bellekteki "purolu gaddar patron" imajını silememiştir.

Güngörmüşler'in Tonton'u

"Puro içen kötü adam" figürü *Gold Rush* filminde de vurucu bir biçimde işlenir. Filmin son sahnesinde Charlie Chaplin, kötü bir adam olarak tanıtılmış olan bir milyonerin yere attığı puro izmaritini çiğnerken görüntülenir.

Puro kadın hareketinin de sözcüsü olmuştur. On sekizinci yüzyıla kadar kadınların puro içmesi toplum tarafından kabul edilmediği Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılda tütün içmek feminist hareket için yeni bir simge oluverir. George Sand gibi aydın kadınlar çeşitli kafelerde saatlerce puro tütürerek, tütün içme hakkını elde etmek konusunda ısrarcı olurlar. Puro içen kadın bütün direnmesine rağmen, ataerkil toplum tarafından kabul görmez ama kadının

puro içmekte ısrarını sürdürmesi bir sonraki aşamada en azından tütünü sigara olarak içebilmesinin önünü açar. On dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde artık sigara içen kadın toplumda kabul görür. Hatta iş o noktaya varır ki sigara neredeyse bir dişilik simgesi olarak görülür.

1922 yılında toplumu bir başka sürpriz bekliyordu. *Foolish Wives* adlı filmde kadın oyuncu Mae Busch, Prenses Vera Petchnikoff rolünde fosur fosur puro içiyor ve böylece bir tabu beyaz perdede yıkılıyordu. Onu Orson Welles'in *Touch of Evil* filminde yine purosunu serbestçe ve işveyle tüttüren Marlene Dietrich izleyecektir. Daha yakın tarihlere gelirsek *The First Wives Club* filmi iyi bir örnektir konumuza. Bu filmde Goldie Hawn, Bette Midler ve Diane Keaton kocalarına karşı kazandıkları zaferi kocaman birer puro yakarak kutlar.

Puro, insanların kendilerini yalnız hissettiklerinde, buna karşı koymak için ihtiyaç duydukları bir ilaç da olabilir mi? George Sand şöyle demiş: "Puro yalnızlığa karşı birebirdir, binlerce resim üretir."

Diyelim ki büyük bir ihracat bağlantısı için beş yıldızlı bir otelin lobisinde çok zengin bir işadamıyla buluşacaksınız. Tedirginsiniz, çünkü karşınızdakinin sizi ezmesini ve yapacağınız pazarlıktan, güven eksikliği yüzünden mağlup duruma düşmeyi istemiyorsunuz. Elbette, salonun dibindeki bara tüneyip bir iki duble içki de içerseniz kaybolan güveniniz yerine gelir ama diliniz peltekleşebilir. İşte böyle bir durumda en iyisi arkanıza yaslanıp iyi bir puro yakarak, o anlı şanlı işadamını beklemektir. Puro hem yalnız

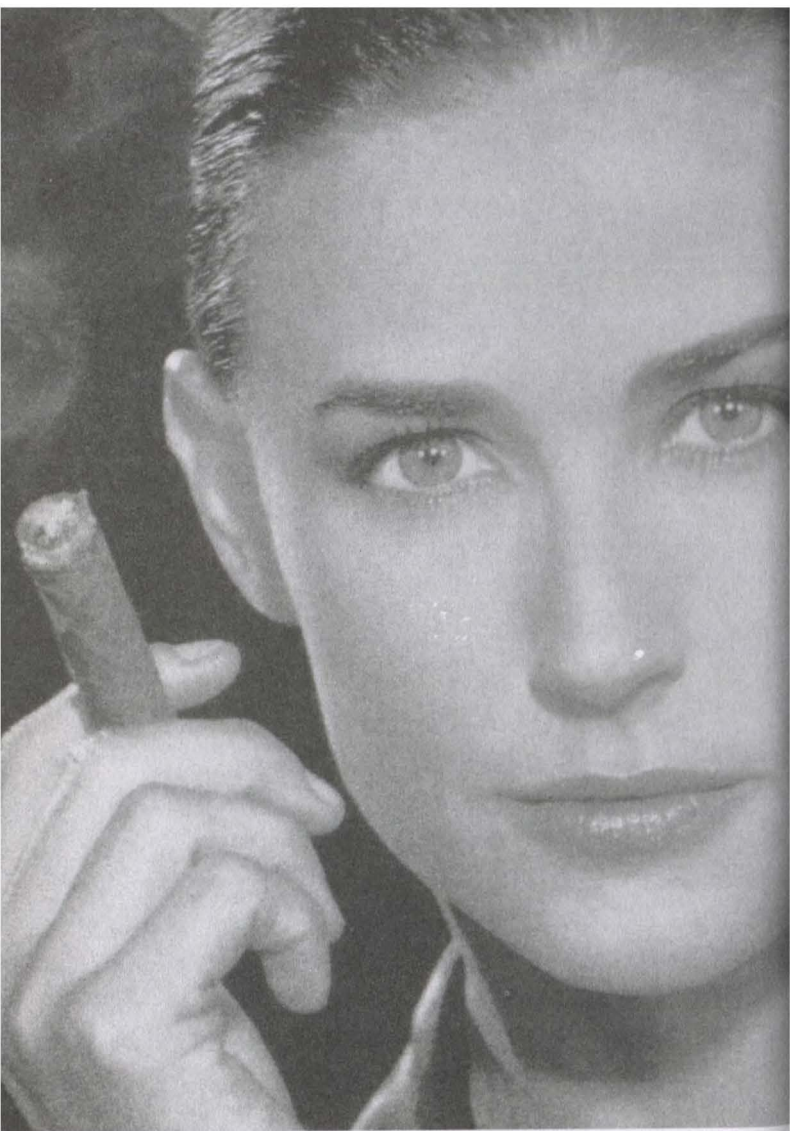
dakikalarınızda size yârenlik edecek hem dikkatinizi görüşeceğiniz konuya odaklayacak hem de cesaretinizi toplamanıza yardımcı olacaktır. Yani bir taşla üç kuş vurmuş olacaksınız.

Türkiye'de puro tutkunu ünlüler arasında Güneş Taner, Turgut Yılmaz, Fazıl Say, Hande Ataizi, Hıncal Uluç, Mehmet Cansun, Esin Maraşlıoğlu, Faruk Süren, Alp Yalman, Murthan Muratoğlu ve Kaşif Kozinoğlu'nu sayabiliriz.

Dünyada puro tutkunu ünlüler arasında ise Honoré de Balzac, George Burns, Lord Byron, Sir Winston Churchill, Raoul Dufy, VII. Edward, Kral Faruk, Sigmund Freud, Gülbenkyan, Ernest Hemingway, Victor Hugo, II. Katerina, Rudyard Kipling, Franz Liszt, Madonna, Groucho Marx, Somerset Maugham, Herman Melville, Alfred de Musset, Aristotle Onassis, Prens Rainier, Maurice Ravel, Artur Rubinstein, George Sand, John Wayne, Oscar Wilde ve Virginia Woolf'u sayabiliriz.

Alfred Hitchcock, Kuşlar filminin setinde, 1962

Cigar Aficionado'nun kapağında Demi Moore

Havana puro ebatları

Yüzük çapı	Uzunluk mm	inç	Fabrika tanımlaması
52	156	6.12	<i>Piramides</i>
	140	5.48	<i>Campanas</i>
50	141	5.48	<i>Gorditos</i>
	124	4.87	<i>Robustos</i>
49	194	7.62	<i>Prominentes</i>
	180	7.12	<i>Pacos</i>
48	127	5	<i>Hermoso no: 4</i>
	235	9.25	<i>Gran Corona</i>
	178	7	<i>Julieta no: 2</i>
	158	6.25	<i>Tacos</i>
	145	5.75	<i>Exquisitos</i>
	143	5.62	<i>Coronas Gordas</i>
44	143	5.62	<i>Franciscos</i>
	170	6.75	<i>Dalias</i>
	162	6.36	<i>Cazadores</i>

	145	5.75	<i>Conservas</i>
	101	4	<i>Petit Bouquet</i>
42	165	6.48	<i>Cervantes</i>
	155	6.12	<i>Coronas Grandes</i>
	142	5.62	<i>Coronas</i>
	135	5.75	<i>Cosacos</i>
	132	5.25	<i>Eminentes</i>
	132	5.25	<i>Generosos</i>
	129	5.12	<i>Marevas</i>
	129	5.12	<i>Petit Coronas</i>
	120	4.75	<i>Favoritos</i>
	110	4.36	<i>Minutos</i>
40	192	7.48	<i>Trinidad no: 1</i>
	140	5.48	<i>Cremas</i>
	130	5.12	<i>Almuerzos</i>
	129	5.12	<i>Petit Cedros</i>
	126	5	<i>Londres</i>
	117	4.62	<i>Coronitas</i>
	116	4.62	<i>Franciscanos</i>
	102	4	<i>Perlas</i>
39	125	5	<i>Belvederes</i>
38	192	7.48	<i>Delicados</i>
	166	6.48	<i>Pajeros</i>
	110	4.36	<i>Trabucos</i>
38	192	7.48	<i>Laguito no: 1</i>
	152	6	<i>Laguito no: 2</i>

36	185	7.25	<i>Delicados Extra</i>
	115	4.48	<i>Cadetes</i>
35	143	5.62	<i>Carlotas</i>
	127	5	<i>Conchitas</i>
	117	4.62	<i>Sports</i>
	110	4.36	<i>Epicures</i>
34	125	5	<i>Placeras</i>
	117	4.62	<i>Panatelas</i>
33	178	7	<i>Ninfas</i>
	170	6.75	<i>Palmas</i>
	159	6.25	<i>Deliciosos</i>
	126	5	<i>Seoane</i>
32	152	6	<i>Palmitas</i>
30	100	4	<i>Entreactos</i>
28	175	6.87	<i>Panatelas Largas</i>
26	121	6.75	<i>Carolinas</i>
	115	4.48	<i>Laguito no: 3</i>

puro ile ilgili adresler

Amsterdam: Hajenus
92-96 Rokin

Barselona: Gimeno
101 Paseo de Gracia

Berlin: Horst Kiwus
Kant Str. 56

Cenevre: Davidoff & Cie
2 Rue de Rive

Gerard Pere et Fils
19 Quai du Mont Blanc

Hamburg: Duske u. Duske
Grossen leichen 36

Köln: Pfeifenhaus Heinrichs
Hahnen Str. 2

Londra: Davidoff of London
35 St James's Street SW1

Alfred Dunhill Ltd.
30 Duke Street
St James's SW1

Havana Club
165 Sloane St SW1

James J. Fox Ltd
19 St. James Street SW1

Madrid: Gonzales de Linares
Paseo Habano No: 26

Münih: Max Zechbauer
Residenz Str. 10

New York: Arnold's Cigar House
323 Madison Avenue

Davidoff of Geneva
535 Madison Avenue

De La Concha
1390 Avenue of the
Americas

Paris: A Casa del Habano
69 Boulv. Saint-Germain

La Civette
157 rue Saint-Honore

Washington: Georgetown Tobacco
3144 M North West
Washington D. C.

Zürich: Durr
Bahnhofplatz 6

Havana Casa del Tabacco
Hotel Commodoro
Calle 84 y Mar
Miramar

The Partagas Factory
Shop 520 Industria
Habana Vieja

The Corona Factory
Shop Caille Zulucta
106 e/Refugio Colon
Habana Vieja

web siteleri

www.alt.smokers.cigars.com
www.cigarpass.com
www.cigarweekly.com
www.cigarnewsgroups.com
www.tinderbox.com
www.caointernational.com
www.habanos.net
www.cigar-magazine.com
www.don-collins.com
www.whatsknottolove.com
www.cigaraficionado.com
www.atakoffice.com/puro
www.smokershopstuff.com
www.cigar-cult.at
www.holy-smoke.com
www.smokenmag.com
www.cigar-shopping-guide.com
www.humidorsonline.co.uk
www.tampahumidor.com
www.cigarbuyer.co.uk
www.cigar-magazine.com
www.cigarsmokermag.com
www.cigarcitymagazine.com
www.cigarsmag.com
www.cigarreview.com
www.cigardiary.com
www.cigarenvyy.com
www.cigarweekly.com
www.cigarcyclopedia.com
www.cigargroup.com

puro sözlükçesi

898: Vernikli, kenarı eğimli 25 puroluk kutu. Sekiz, dokuz ve sekizli üç sıra puro alır.

Aficionado: Puro tiryakisi.

Alt kılıf: İç sargılık.

Aluminium tubes: Alüminyum tüp içinde puro

AMS: American Market Selection. *Double claro* dış sargı yaprağı.

Anilla: Puronun üzerinde şerit biçiminde sarılı bant (ya da yüzük).

Anilladora: Purolara bant saran kişi.

Aroma: Puro yakıldıktan sonra burnumuza gelen koku.

Ayak: Puronun yakılan uç kısmı.

Barrel: Biçimli puroların ortadaki şişkin göbek kısmı.

Baş: Puronun ağza sokulan ucu.

Başlık: Dış sargı yaprağından kesilerek yapılan, puronun baş kısmını bir şapka gibi kaplayan kapak.

Belicoso: Yüzük çapı 52'den büyük bir çeşit puro.

Binder: Bağlayıcı yapraklar. İç sargılık, bağlayıcı.

Blend: Harman.

Bloom: Purolar kutudayken de devam eden ferman-

tasyon sırasında oluşan yağ. Bu yağ beyaz toz (pudra) haline gelir ve üfleme ya da hafifçe fırçalamayla uçar gider. Zararı yoktur.

BM: Briones Montodo. Küba Devrimi'nden önceki Romeo y Julieta.

BN: *Boite nature*. Tamamen sedir ağacından yapılan bir puro kutusu.

Bouqilla: Puronun ayak kısmı.

Buke: (*Bouquet*) puroyu yakmadan önce kokladığımızda algıladığımız dış sargı yaprağı kokusu.

Bulantı süresi: Üretildiğı tarihten üç ay ile bir yıl arası bir süre geçmiş olan puro.

Bunch: Dış sargı yaprağına sarılmamış deste.

Bundle: Bir paketleme tarzı. Purolar 25 ya da 50'lik demetler halinde kurdelaya sarılmış bir biçimde satılır.

Cabinet: 25, 50, 100 ya da daha fazla miktarda puronun kurdelaya sarılarak konulduğu sedir ağacından yapılmış çekmeceli puro komodini.

Candela: *Claro* ya da *double claro*.

Cap: Başlık.

Capa: Dış sargı yaprağı.

Capote: Dış sargı yaprağı

Catadore: Puro tadımcısı.

Cave: Kav. Sıcaklığı ve nem oranı sabit tutulan puro saklama odası, puro mahzeni.

CBN: (*Cabinet boite nature*) Vernikli 25 puroluk kutu. İçindeki purolar hep silindirik olur.

Cedar: Sedir ağacı.

Cedar Encased: Sedir ağacından yapılmış puro kutusu.

Cedar-wrap: (CW) Sedir ağacı yongasına sarılı puro.
Cedros: Kutulanmış puroları ayıran sedir ağacı yongası.

Cellophane-wrap: Selofan sarılı puro.

Cepo: Puro sarma işlemi bitirildikten sonra üzerinde yüzük çapının ve boyunun ölçüldüğü plaka.

Chavetta: Puro saran işçilerin puroyu biçimlendirirken dış sargılık yaprağını kesmek için kullandıkları yarım ay biçimindeki özel bıçak.

Churchill: Sir Winston Churchill'in anısına, onun adı verilmiş olan 7 inç uzunluk ve 47 yüzük çapında puro.

Cigar band: Puro bandı, yüzük.

Claro: (c) Sarı, açık altın Havana purosuna rengi.

Colorado: (ccc) Olgun koyu kahve Havana purosuna rengi.

Colorado claro: (cc) Koyu kestane Havana purosuna rengi.

Credo: Humidordaki nemlendirici ünite.

Culebra: At kuyruğu örgüsü gibi birbirine dolanmış üç ince purodan oluşan biçimli bir puro çeşidi.

CW: (*Cedar wrap*) Sedir ağacı yongasına sarılı puro.

Deste: Dış sargı yaprağına sarılmış puro demeti.

Diademas: Büyük *torpedo*. En az 8 inç uzunlukta ve başta 40, ayakta 52-54 yüzük çapında, iki ucu da sivriltilmiş bir puro çeşidi.

Diş: (*Tooth*) Dış sargı yapraklarındaki pütürler.

Draw: Puronun emişi ya da hava çekişi.

Double-figurado: İki ucu sivriltilmiş puro.

EL: Küba Devrimi'nden önce de var olan El Laguito.

El mano: El yapımı.

EMS: English Market Selection. Colorado dış sargı yaprağı.

Envuelto a mano: Makinede yapılmış, elle tasnif edilmiş Küba puros.

Escogedor: Puroların renk derecelendirmesini yapan kişi.

Escogida: Küba'da alıcıların puro yapraklarını sergileyerek satış bağlantıları kurdukları festival.

Figurado: Olağan olmayan lıır biçimde bir ucu sivriltilmiş, biçimli bir puro çeşidi.

Filler: Dolgu yaprakları, dolguluk, dolgu.

Finca: Tütün plantasyonu.

FPG: Francisco Perez German. Küba Devrimi'nden önceki Partagas.

FR: Fernando Roig. Küba Devrimi'nden önceki La Corona.

Galera: Puroların elde sarıldığı atölye, galeri.

Genç puro: Üretim tarihinden en fazla üç ay geçmiş olan puro.

Goma: Tutkal.

Göbek kuşağı: Puroya yüzük biçiminde geçirilmiş bant.

Gövde: (Body) Puronun içiminde oluşan lezzetin derinliği ve damakta kalan lezzetin kaybolma süresinin uzunluğu.

Güç: (Strength) Kuvvet. Puronun nikotin yoğunluğu.

Habano(s): Havana purolarına verilen özel ad. Her Habano bir Küba purosudur ama her Küba purosu bir Habano değildir.

Hecho en Cuba: "Küba'da yapılmıştır."

HM: Heroes del Moncada. Küba Devrimi'nden önceki El Rey del Mundo.

Hot: Puronun içiminin (emişinin) son derece rahat olduğunu anlatan ifade.

Humidor: Nem ve sıcaklık kontrollü puro saklama kutusu.

İşkembe: Dolguluk.

JM: Jose Marti. Küba Devrimi'nden önce H. Upmann.

Kılıf: Dış sargılık.

Label: Kutu etiketi.

LB: (Labelled Box) Standart 25 puroluk Havana puro kutusu.

Lector: 1850'li yıllarda başlatılmış olan bir gelenek bağlamında puro işçilerine iş yaparken hoşça zaman geçirmeleri için gazete, dergi, roman, şiir okuyan kişi.

Lezzet: (Flavor) Puronun damak, dudak, boğaz ve burunda oluşturduğu tadın niteliği.

Ligador: Harmanlayıcı.

Ligero: Tütün bitkisinin en üstündeki, güneş altında en uzun süre kalarak, olgunlaşmış olan, tadı en güçlü yapraklar.

Lonsdale: 6.25 - 6.48 inç uzunlukta, yüzük çapı 42-44 olan puro çeşidi.

Maduro: (m) Zengin, olgun, koyu kahve Havana purosu rengi.

Mazos: (*Bundles*) Silindirik biçimli, bandı olmayan, kurdelayla bağlı, gümüş folyoyla kaplanmış 25'lik puro demeti içeren kutu.

Mecanizado: Makine yapımı.

Media rueda: (Yarım tekerlek) 50 puroluk bir demet.

Omuz: Puronun bedeniyle başlık arasındaki kavisli kısım.

Pajero: Düz, silindirik biçimli, kenarı düz olan puroların tamamına verilen ad.

Panatela: 5 - 7.48 inç uzunlukta 33-38 yüzük çapında puro çeşidi.

Papelite: On sekizinci yüzyıl ortalarında puro tütünü artıklarının kâğıda sarılmasıyla yapılmış olan ilk sigara çeşidi.

Partidos: Küba'nın iyi kalite tütünlerinin yetiştiği bölge.

Perfecto: Ortada çok kalın, her iki ucu da kapalı 4.48 -5 inç uzunlukta, 38 yüzük çapında, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında moda olan, ancak günümüzde demode olmuş bir puro çeşidi.

Perilla: Puronun baş kısmı.

Petit corona: 4.48 inç uzunluğunda 40-42 yüzük çapındaki puro çeşidi.

Pilota Cubano: Küba tohumuyla Dominik Cumhuriyeti'nde yetiştirilmiş tütün bitkisi.

Pinhole cutter: Puro delicisi.

Plugged: Puronun içiminin (emişinin) tıkanık olduğunu ifade eder.

Puncture cutter: Puro delici kesicisi.

Puro: İspanyolca "saf olan" anlamında.

Pyramid: Başı dar, ayağa doğru genişleyen bir puro çeşidi.

Remedios: Küba'nın iyi kalite tütünlerinin yetiştiği bölge.

RG: (*Ring gauge*) Yüzük çapı.

Ring: Yüzük. Puronun üzerinde şerit halinde yer alan marka amblemini taşıyan kâğıt bant.

Ring gauge: Yüzük çapı. Puronun çapını gösteren bir inç'in 64'te biri birim alınarak hesap edilir. Örneğin 48 yüzük çapı 48/64 yani 2/3 inçtir.

Robusto: 5 -5.48 inç uzunluk, 50 yüzük çapındaki puro çeşidi.

SBN: (*Semi boite nature*) Vernikli ya da verniksiz 24, 25 ya da 50'lik kutu. İçindeki purolar hep silindirik olur.

Seco: Tütün bitkisinin orta yaprakları.

Segundos: İkinci kalite ya da iyi kalite olup da tapona kaçmış, ucuz puro.

Singles: Tek olarak ambalajlanmış purolar.

SLB: (*Slide lid box*) *Cabinet selection*, kayar kapaklı kutu. Yirmi beş ya da 50 puro alır. Purolar hem silindirik hem de bantsız olur.

Small packs: 1, 3 ya da 5 puro içeren karton ya da 10 puro içeren tahta ufak kutuda ambalajlanmış purolar.

- SMS: Spanish Market Selection. *Maduro* dış sargı yaprağı.
- Specialty pack*: Kısıtlı sayıda imal edilmiş, hiçbir kategoriye sığmayan kutulara verilen ad.
- Spill*: Sedir ağacının yongasından puro yakmak için koparılan parça.
- T: (*Tubed*) Tüpte puro.
- Tabacco Negro Cubano: Kristof Kolomb'un keşfettiği zaman da var olan, özel Küba siyah tütün.
- Tabaquero*: (İspanya'da) puro imalathanesi çalışanı.
- Tabla*: Puro sarıcısının, üzerinde puro yaptığı tahta tabla.
- Tissue-wrap*: Kâğıda sarılı puro.
- Tooth*: Diş. Dış sargı yaprağındaki pütürler.
- Torcedor*: (Karayiplerde) erkek puro sarıcısı.
- Torcedora*: (Karayiplerde) bayan puro sarıcısı.
- Torpedo*: Ortada şişkin, iki uca doğru incelen puro çeşidi.
- Totalmente el mano*: Tamamen el yapımı.
- Tripa*: Dolgu yaprağı.
- Tubes*: Alüminyum tüpte ambalajlanmış purolar.
- UB: (*Unvarnished box*) Cilalanmamış kutu.
- V Centennial: Beş ülkenin (Meksika, ABD, Honduras, Nikaragua ve Dominik Cumhuriyeti) 500 yıldır tütün işlediğini ortaya koyan ve simgeleyen bir puro markası.
- VB: (*Varnished box*) Cilalanmış kutu.
- Vegueros*: Tütün ziraati yapan kişi.
- Vialto*: Tütün bitkisinin alt yaprakları.

Vitola: 1-Küba'da puronun künyesi, ebadı ve biçimi.

2-İspanya'da yüzük.

Vitola de galera: Puronun fabrika adı.

Vitola de salida: Puronun markası.

Vitolfilia: Puro bandı koleksiyonculuğu.

Vuelto Abajo: (Alçak vadi) Küba'nın en iyi kalite tütünlerinin yetiştiği bölge.

Wrapper: Dış sargı yaprağı, dış sargılık, yaldızlık.

Yaldızlık: Dış sargı yaprağında kullanılan yaprak.

Yarım tekerlek: İmalat sürecinde üçüncü fermantasyon için 50 puronun bir araya konulup kurdela bağlanmış demet hali.

Zifir: Biriken katran.

Zivanalı puro: Üç ya da dört kâğıt sarmalı, büyük esrarlı sigarayla ucundaki kâğıt parçası.

kaynakça

Ahmet Rasim, *Şehir Mektupları*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2005.

Altınar A. Turhan, "Haz Nesneleri", *Milliyet*, 8 Eylül 2002.

Anonim, *Cigar Magazine* Fall 2006 , Whippany N. J., ABD.

———, *Cultivating a Tradition of Perfection*, Habanos S. A., Küba, 2002.

Batı Anwer, Simon Chase, *The Cigar Companion*, Running Press, Londra, 1996.

Belge Murat, "Kahve-Konyak-Puro", *Sanat Dünyamız*, sayı: 60-61, İstanbul, 1995.

Bilik Ibrahim, "Hecho A Mano", *Hürriyet*, 2001-2003.

Collins Philip, *Cigar Bizarre: A Connoisseur's Guide*, Running Press, Philadelphia, 1995.

Bischoff Damien, "Purolar, Etiketinden Kutusuna", *Karaf*, Ocak-Şubat 2005.

Cadwell Erskine, *Tütün Yolu*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1957.

Conrad III Barnaby, *The Cigar*, Chronicle Books, San Fransisco, 1996.

Crawford Iain, *The Havana Cigar*, Ep Publishing Ltd., Londra, 1975.

Cumalı Necati, *Acı Tütün*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1984.

Çokum Sevinç, "Ters Lale", *Varlık*, Kasım 2007.

- Davidoff Zino, *The Connoisseur's Book of the Cigar*, McGraw-Hill, New York, 1969.
- Deschodt Eric, *The Little Book of Cigars*, Flammarion, Paris, 2001.
- Dimov Dimitir, *Tütün (Sarı Dünya)*, Çev: Burhan Arpad, May Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Doğruel Fatma, A. Suut, *Osmanlı'dan Günümüze Tekel*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Edip Habip, *Avrupa'da Tütün İhisarları ve Türkiye'de Tütün İhisar İdaresi*, Burhanettin Matbaası, İstanbul, 1931.
- Garmirian Paul. B, *The Gourmet Guide to Cigars*, BK Cedar Publications VA, 1990.
- Gately Ian, *Tobacco*, Grove Press, New York, 2001.
- Gerard Vahe, *Cigars*, Random House Inc., Londra, 2002.
- Gordon Elizabeth Karen, *The Ravenous Muse*, Pantheon Books, New York, 1996.
- Goodman Jordan, *Tobacco in History (The Culture of Independence)*, Routledge, Londra, 1994.
- Göksel Ali Esad, "Purunun Gizemli Dünyası", *Sanat Dünyamız*, sayı: 60-61, İstanbul, 1995.
- Gürsoy Deniz, *Nargile*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2007.
- Hoff Mark, *The Cigar Book: Up In Smoke*, Andrews and McMeel, Kansas City, 1997.
- Holland Julian, *Cigars of the World (Illustrated Encyclopedia)*, Lorenz Books, 1999.
- Hupp Philippe, *Havanas For Pleasure*, Fitway Publishing, Paris, 2004.
- Köknel Özcan, *Bağımlılık (Alkol ve Madde Bağımlılığı)*, Altın Kitaplar, İstanbul, 1998.
- Kunz K. M, *Tabacco Smoking Under Islamic Law*, Amana Publications, Maryland, 2003.

Lande Nathaniel, *Cigar Connoisseur: An Illustrated History and Guide of the World's Finest Cigars*, Clarkson and Potter, New York, 1997.

Le Roy Bernard, Maurice Szafran, *The Illustrated History of Cigars*, Herold Starke Publ., London.

Naskali Emine Gürsoy (ed.), *Tütün Kitabı*, Kitabevi, İstanbul, 2003.

Özdan Vedat, *Puro Hakkında Her Şey*, Inkilap, İstanbul, 2007

Schivelbusch Wolfgang, *Keyif Verici Maddelerin Tarihi*, Dost Kitabevi, Ankara, 2000.

Shanken R. Marvin (ed.), *Cigar Aficionado's Art of Cigars*, M. Shenken Ltd., New York, 1998.

Ortiz Fernando, *Cuban Counterpoint*, Knopf, New York, 1947.

Tarus İlhan, *Var Olmak*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1957.

Yesari Mahmut, *Çulluk*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1995.

Fotoğraflar:

s.38 Fidel Castro / Elliott Erwitt / Magnum, Paris

s.41 Winston Churchill / Keyston Koleksiyonu

s.71 Louis Armstrong, Billy Kyle ve Gerry

Mulligan / Dennis Stock, New York, 1958

“tütünün batıya yolculuğu” adlı bölüm daha önce yazarın *Nargile, bir nefes keyif* (Oğlak Yayınları, 2007) adlı kitabında kısmen yayımlanmıştır.

